



## **Vysporiadanie sa s antisemitizmom: prečo a ako? Príručka pre pedagógov**

December 2007

## Obsah

1. Úvod.....	3
2. Antisemitizmus v školách: čo s ním.....	5
3. Pedagogický prístup.....	6
3.1 Všeobecné ciele a výstupy.....	6
3.2 Metodologické princípy a stratégie.....	8
3.3 Osvedčené praktiky.....	10
3.4 Identita a kontext.....	11
4. Typy antisemitizmu: návrhy pre lektorov .....	13
4.1 Antisemitské stereotypy.....	13
4.2 Konšpiračné teórie.....	15
4.3 Antisemitizmus a antisionizmus.....	17
4.4 Konflikt na Strednom východe a antisemitizmus.....	19
4.5 Antisemitizmus a holokaust.....	21
4.6 Popieranie holokaustu.....	23
4.7 Antisemitské symboly.....	25
Príloha 1: Pracovná definícia antisemitizmu .....	28
Príloha 2: Odporúčané webstránky.....	30

## 1. Úvod

Táto príručka poskytuje návrhy pre pedagógov, ktorí cítia potrebu riešiť otázky týkajúce sa súčasného antisemitizmu. Berúc do úvahy, že kontext sa môže v jednotlivých krajinách alebo aj triedach líšiť, tento dokument ponúka učiteľom všeobecný prehľad zvyčajných prejavov súčasného antisemitizmu, ako aj niekoľko kľúčových vzdelávacích princípov a stratégií na pristupovanie k tejto komplexnej a náročnej téme. Užitočné odkazy sa nachádzajú v prílohách.

Tento dokument používa pracovnú definíciu antisemitizmu, ktorú vyvinul Úrad pre demokratické inštitúcie a ľudské práva (ODIHR) pri OBSE v spolupráci s Agentúrou Európskej Únie pre základné práva (bývalé Európske centrum pre monitoring rasizmu a xenofóbie) a so židovskými organizáciami a poprednými akademikmi. Podľa tejto definície je antisemitizmus „istým vnímaním Židov, ktoré môže byť vyjadrené ako nenávisť k Židom.“ Prejavy antisemitizmu „môžu tiež byť namierené proti štátu Izrael, chápanému ako židovská kolektívita. Antisemitizmus často obviňuje Židov z konšpirácií na poškodenie ľudstva a často sa používa na obvinenie Židov zo zodpovednosti za to „prečo sa veci kazia“. Je vyjadrený v reči, písomnom prejave, vizuálnych formách a v konaní a používa zlomyseľné stereotypy a negatívne charakterové črty.“ (Pozri prílohu 1)

Hoci bol po holokauste antisemitizmus od základu zdiskreditovaný, pod povrchom naďalej existuje. Pre niektorých ľudí je antisemitizmus ideológia, spôsob interpretácie sveta. V posledných desaťročiach sa vynorili nové formy antisemitizmu, pričom niektoré z nich – ako napríklad popieranie holokaustu alebo druhotný antisemitizmus – priamo súvisia so *Šoa*.

Od konca 90. rokov 20. storočia bol zaznamenaný veľký počet násilných antisemitských incidentov. Židovskí a nežidovskí jedinci, ich majetok a židovské komunitné inštitúcie, ako synagógy, sa stali terčom útokov naprieč celou Európou a Severnou Amerikou. V poslednej dobe vystupuje antisemitizmus do popredia aj vo vzdelávacom prostredí.

Podľa výročnej správy ODIHR za rok 2006 o nenávisťných zločinoch v regióne OBSE počet útokov proti židovským školám vzrástol v mnohých krajinách, pričom boli židovskí žiaci napádaní, obťažovaní alebo zranení v rastúcich počtoch na ceste z alebo do školy alebo v triede, aj spolužiakmi. Učitelia a lektori podávajú správy o tom, že pojem „Žid“ sa medzi mládežou stal populárnou nadávkou. Antisemitizmus sa tak už neobmedzuje na extrémistické kruhy, ale čoraz viac sa stáva súčasťou stredného prúdu. V tomto kontexte sa konflikt na Strednom východe často používa ako odôvodnenie antisemitských prejavov v samom centre spoločnosti.

Medzinárodné spoločenstvo, vlády, občianska spoločnosť a jednotlivci reagovali na tento trend najmä prostredníctvom vzdelávacích iniciatív a zvyšovania povedomia. Cieľom tejto príručky je poskytnúť pedagógom návrhy a odporúčania na to, ako identifikovať, predchádzať a reagovať na prejavy antisemitizmu. Snaží sa teda pomôcť učiteľom, ktorí veria, že žiakom by sa o antisemitizme malo dostať viac poznatkov, prostredníctvom oboznamovania sa s historickými a súčasnými charakteristikami tohto fenoménu v Európe.

## Závazky a aktivity OBSE v oblasti boja s antisemitizmom

Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) je najväčšia organizácia pre regionálnu bezpečnosť na svete – jej 56 účastníckych krajín pokrýva geografickú oblasť od Vancouveru po Vladivostok. So zameraním na politicko-vojenské, hospodárske a enviromentálne otázky, ako aj na ľudské práva a demokraciu (takzvanú ľudskú dimenziu bezpečnosti), OBSE zaujíma k bezpečnosti trojaký prístup. Úrad OBSE pre demokratické inštitúcie a ľudské práva (ODIHR) má sídlo vo Varšave, v Poľsku, a pomáha účastníckym štátom pri implementácii záväzkov vyplývajúcich z ľudskej dimenzie. Cieľom týchto záväzkov je zaistiť plné rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd. Účastnícke štáty sa zaviazali riadiť sa zásadami právneho štátu; podporovať princípy demokracie budovaním, posilňovaním a ochranou demokratických inštitúcií; a podporovať v regióne OBSE toleranciu. V oblasti tolerancie a nediskriminácie sa ODIHR zameriava na zločiny z nenávisťi, rasizmus a xenofóbiu, antisemitizmus, netoleranciu a diskrimináciu moslimov a slobodu vierovyznania alebo presvedčenia.

Od roku 2000 reagovalo 56 účastníckych štátov OBSE na nárast antisemitizmu rôznymi deklaráciami, uznávajúcimi že antisemitizmus nabral nové formy a výrazy a potvrdzujúcimi, že predstavuje hrozbu pre demokraciu, civilizačné hodnoty a bezpečnosť v regióne OBSE. Berlínskou deklaráciou v roku 2004 sa účastnícke štáty zaviazali „podporovať, tam kde je to vhodné, vzdelávacie programy pre potlačanie antisemitizmu a podporovať pripomínanie si ho, primeraným spôsobom; podporovať vzdelávanie o tragédii holokaustu, a dôležitosti rešpektu pre všetky etnické a náboženské skupiny.“

S výhľadom na poskytnutie pomoci účastníckym štátom ODIHR pripravil prehľad a analýzu vzdelávania o holokauste a o antisemitizme, ktorá hodnotí existujúce vzdelávacie aktivity v regióne.<sup>1</sup> V nadväznosti na Konferenciu OBSE o antisemitizme a iných formách netolerancie, ktorá sa konala v španielskej Cordobe v júni 2005, sa experti reprezentujúci 12 účastníckych štátov zišli v Yad Vashem v Jeruzaleme aby pripravili príručku nazvanú „Príprava pamätných dní holokaustu: návrhy pre lektorov“,<sup>2</sup> ktoré sú dnes k dispozícii v 13 jazykoch. Myšlienka pripraviť túto príručku pre učiteľov a lektorov tiež vzišla zo spomínaného stretnutia, ktoré podporila Asperova nadácia vo Winnipegu, Kanada. Navyše, ODIHR a Dom Anny Frankovej pripravili spolu s národnými expertmi vzdelávacie materiály o antisemitizme pre sedem účastníckych štátov,<sup>3</sup> ďalšie krajiny budú nasledovať. Učitelia, ktorí používajú tieto materiály, môžu z predkladanej príručky čerpať ďalšie informácie.

1 *Education on the Holocaust and on Anti-Semitism: an Overview and Analysis of Educational Approaches* (Varšava: OBSE/ODIHR, 2006) <[http://www.osce.org/odihr/item\\_11\\_18712.html](http://www.osce.org/odihr/item_11_18712.html)>.

2 „Preparing Holocaust Memorial Days: Suggestions for Educators“, OSCE/ODIHR a Yad Vashem, Január 2006, <<http://www.osce.org/odihr/20104.html>>.

3 Vzdelávacie materiály sú dostupné na stránke <[http://www.osce.org/odihr/item\\_11\\_23875.html](http://www.osce.org/odihr/item_11_23875.html)>.

## Práca Yad Vashem v oblasti boja s antisemitizmom

Yad Vashem, Úrad pre pamiatku martýrov a hrdinov holokaustu, bol založený v roku 1953 zákonom izraelského parlamentu. Názov Yad Vashem pochádza z Knihy Izákovej, kapitoly 56, verša 5, „A im dám vo svojom dome a v rámci svojich stien pamätník ... večné meno („yad vashem“), ktoré nebude odňaté.“

Od svojho vzniku Yad Vashem dokumentuje dejiny Židov počas obdobia holokaustu, uchováva pamiatku a príbeh každej zo šiestich miliónov obetí a odovzdáva odkaz holokaustu budúcim generáciám prostredníctvom svojich archívov, knižnice, školy, muzeí, výskumného inštitútu a udeľovania vyznamenania Spravodlivý medzi národmi tým, ktorí riskovali svoje životy aby pomohli počas holokaustu Židom.

Yad Vashem kladie zásadný dôraz na vzdelávanie mladších generácií o holokauste. Oveľa viac ako kedykoľvek v minulosti prejavuje dnešná mládež zánietený záujem o svoju osobnú históriu a identitu. Yad Vashem podporuje dialóg medzi minulosťou, prítomnosťou a budúcnosťou, s cieľom inšpirovať svojich návštevníkov aby pracovali na lepšej budúcnosti pre ľudstvo ako celok.

Yad Vashem tiež organizuje akademické konferencie o prejavoch antisemitizmu v jednotlivých obdobiach dejín a rovnako kladie dôraz na súčasné formy antisemitizmu na seminároch pre vzdelávanie učiteľov, ktoré usporadúva každý rok. Navyše, na internetovej stránke [www.yadvashem.org](http://www.yadvashem.org) možno nájsť početné vzdelávacie pomôcky, študijné plány zamerané na antisemitizmus, ako aj často kladené otázky týkajúce sa konfliktu na Strednom východe, antisemitizmu a holokaustu.

## 2. Antisemitizmus v školách: čo s ním

Antisemitizmom v školách sa možno zaoberať spontánne, podnetom môže byť prejav antisemitizmu v triede, škole alebo širšej komunite. Alternatívne, reakciu možno pripraviť ako preventívne opatrenie a súčasť učebných osnov. V každom prípade, reagovanie na antisemitizmus je multidisciplinárna úloha, pričom k téme samotnej možno pristúpiť na viacerých predmetoch, ako napríklad občianska náuka, literatúra, umenie, dejiny, atď. Učitelia sa môžu rozhodnúť venovať téme viac vyučovacích hodín alebo, ak čas a obmedzenia učebných osnov nedovolia viac, len jednu tematickú hodinu. Bez ohľadu na okolnosti, dôležitý je obozretný prístup k téme.

Pedagogické metódy by mali zahŕňať potrebu vzdelávania o holokauste a vzdelávacích nástrojov na zvyšovanie povedomia o antisemitizme. Vzdelávanie o holokauste je pevne ukotvené v školských osnovách mnohých krajín, odrážajúc tak záväzok podporovať pripomínanie si a vzdelávanie o tragédii, ktorá sa stala súčasťou kolektívnej pamäti najmä v Európe ale aj pre ľudstvo vo všeobecnosti. Vzdelávanie o holokauste robí študentov vnímavejších k perspektíve obetí holokaustu; vyzdvihuje otázky osobnej zodpovednosti a zneužívania moci; konfrontuje študentov s možnými dôsledkami antisemitizmu a tiež ich povzbudzuje k tomu, aby vyjadrili svoj názor, stáli na strane demokracie a prekonalí ľahostajnosť v situáciách, keď sú Židia a iní diskriminovaní.<sup>4</sup>

Vzdelávanie o holokauste však nemôže byť prevenciou antisemitizmu a ani tak nie je nadizajnované. Antisemitizmus a poznatky o holokauste sa navzájom nevyklučujú ale môžu

---

4 Viac informácií možno nájsť v sekcii „For Teachers and Scholars: Guidelines for Teaching“ na stránke Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research, <<http://www.holocausttaskforce.org/teachers/index.php?content=guidelines/menu.php>>.

existovať paralelne. Súčasný antisemitizmus sa často rozvíja okolo otázok súvisiacich s udalosťami, ktoré sa stali po roku 1945, napríklad prebiehajúci konflikt na Blízkom východe, alebo s debatami o holokauste ale aj s otázkami, ktoré už z definície nemožno zahrnúť do vzdelávania o holokauste, pretože vyžadujú iný fokus. Vzhľadom na fakt, že niektorí učitelia sa údajne vyhýbajú vyučovaniu o holokauste zo strachu, že narazia na antisemitské predsudky a popieranie holokaustu medzi svojimi študentmi, opatrenia na zvyšovanie povedomia a diskusie o antisemitizme môžu byť v istých prípadoch považované ako nástroj pre efektívnu implementáciu vzdelávania o holokauste. Holokaust a antisemitizmus sú témy, ktoré môžu a mali by byť spájané, ale vyučovanie o jednom nemôže nahradiť vyučovanie o druhom.

Hoci antisemitizmus môže tiež slúžiť ako príklad na kurze o rasizme a diskriminácii, pre študentov môže byť zaujímavé a dôležité uvedomiť si, že antisemitizmus často koexistuje so sociálnou inklúziou Židov vo všetkých vrstvách európskych a severoamerických spoločností, teda že sa neprejavuje ako diskriminácia v klasickej zmysle. Navyše, prvky rasistických ideológií sú len jednou dimenziou antisemitizmu. V priebehu dejín sa nenávisť voči Židom prejavovala najvýraznejšie ako rasistický predsudok a politika, ale bola tiež používaná ako prostriedok pre konštrukciu náboženského antagonizmu, ako kultúrna tradícia a ako politický resentment proti židovskému národu reprezentovanému štátom Izrael. Vyučovanie o antisemitizme v kontexte medzikultúrneho vzdelávania nemusí vždy objasniť špecifický charakter antisemitizmu ako fenoménu, ktorý nevyžaduje prítomnosť Židov – odtiaľ je koncept „antisemitizmu bez Židov“.

Navyše, možno diskutovať o súčasnom antisemitizme v súvislosti s ľudskými právami. Hoci toto môže byť úspešný nástroj na posilnenie normatívneho rámca úcty, porozumenia a rovnosti, študentov môže tiež zaujímať porozumenie špecifickým historickým kontextom a vývojom, ako aj spoločenským a kultúrnym procesom, ktoré sa spájajú s antisemitizmom.

Je jasné, že mnoho rámcov a predmetov môže poskytnúť dobrý východiskový bod na zvyšovanie povedomia o antisemitizme. Je veľmi dôležité mať na pamäti, že antisemitizmus je komplexnou multidimenzionálnou otázkou, a preto bude pravdepodobne potrebné vyvinúť rôzne vzdelávacie prístupy.

### **3. Pedagogický prístup**

Cieľom tejto príručky je pomôcť učiteľom dvomi spôsobmi:

- načrtnúť výsledky z učebného procesu, ktoré môže priniesť zaoberanie sa témou antisemitizmu v triede;
- poskytnúť návrhy a ďalšie informácie o tom, ako zistiť a reagovať na používanie špecifických antisemitských stereotypov a iných vyjadrení antisemitizmu.

#### **3. 1. Všeobecné ciele a výsledky učebného procesu**

Nemalo by sa predpokladať, že študenti sú oboznámení s existenciou antisemitizmu. Majú však právo o ňom vedieť a učiť sa o ňom. Hoci niektorí sa už s problémom takým či onakým spôsobom mohli stretnúť a majú základnú ideu o tom, čo antisemitizmus charakterizuje, iní môžu byť presvedčení o tom, že antisemitizmus zanikol po holokauste. V niektorých prípadoch môžu učitelia čeliť náročnej úlohe oboznámiť svojich študentov s tým, čo súčasný antisemitizmus je, ako sa prejavuje a s tým, že ide o celosvetový problém. Vyučovanie o antisemitizme môže mať v prvom rade za cieľ zdvihnúť povedomie o tejto téme.

Ďalším cieľom môže byť aktívne predchádzanie antisemitizmu a reagovanie naň. Okrem odovzdávania poznatkov o židovských dejinách, kultúre a dejinách antisemitizmu, pedagógovia môžu poskytnúť svojim študentom príležitosť osvojiť si isté hodnoty a postoje a nadobudnúť zručnosti, ktoré im pomôžu k tomu, aby sa témou kriticky zaoberali a aktívne odmietali antisemitské postoje, ako aj ďalšie formy predsudkov.

Vychádzajúc z uvedeného, vyučovanie o antisemitizme by malo študentom umožniť:

- Spoznať a odmietnuť antisemitské stereotypy a antisemitské myslenie zakorenené v jazyku, v médiách, spoločnosti a kultúre a v extrémistických ideológiách. Následne je možné, že keď sa študenti stretnú s antisemitskými názormi, budú menej náchylní podporovať ich;
- Naučiť sa vnímať perspektívu iných ako odlišnú, ale rovnocennú. Študenti sú preto motivovaní k tomu, aby si budovali identitu založenú na pozitívnych prvkoch, namiesto toho sebadefinovania sa prostredníctvom negatívneho, antisemitského stereotypu;
- Dosiahnuť spoločné porozumenie, že s každým človekom treba zaobchádzať rovnocenne a individuálne, čo prispeje k celkovej úrovni tolerancie a k zhodnoteniu rôznorodosti v konkrétnom školskom prostredí.

Niekedy sú prejavy antisemitizmu v škole príležitosťou na to, aby sa o tejto téme hovorilo v triede. V takých prípadoch *reagovanie* na vyjadrenia antisemitizmu prostredníctvom reflektívneho prístupu môže zaistiť, že:

- žiaci majú príležitosť aktívne sa zaoberať spoločenským problémom namiesto toho, aby zostali ticho, indiferentní, alebo pasívni; takto si môžu rozvinúť dôležité občianske zručnosti;
- učitelia a študenti dostanú šancu uvedomiť si svoje vlastné predsudky a zmeniť svoje názory prostredníctvom procesu učenia;
- učitelia majú príležitosť objaviť širšie problémy, ktoré často stoja za antisemitizmom mládeže.

Ďalej, niektoré z cieľov riešenia problému antisemitizmu v rámci školy môžu zahŕňať umožňovanie študentom a učiteľom:

- Uvedomiť si, že judaizmus je jedno z mnohých náboženstiev a Izrael je demokratickým štátom a rozvinúť povedomie o úlohe, ktorú Židia zohrávali v dejinách a o ich prínose do európskej a iných kultúr;
- Akceptovať rôznorodosť medzi ľuďmi a uznať koexistenciu diverzity a rovnosti, teda spoločnú ľudskosť. Presadzovanie ľudských práv a rovnosti môže študentov vybaviť schopnosťou uvedomiť si a rešpektovať odlišnosti medzi ľuďmi;
- Pochopiť, že antisemitizmus je problémom väčšinovej spoločnosti, nie samotnej menšiny a uvedomiť si negatívny dosah antisemitizmu na naše spoločnosti a na nás;
- Rozvíjaním kritického myslenia povzbudiť študentov k spochybňovaniu zjednodušených interpretácií sveta, ako napríklad zobrazovania tém ako buď absolútne dobrých alebo zlých;
- Získať predstavu o tom, ako fungujú predsudky, vytváranie obetných baránkov, konšpiračné teórie a mechanizmy exklúzie;
- Rozvinúť schopnosť identifikovať sa s pozíciou menšiny, ktorá je konfrontovaná s diskrimináciou a nenávisťou;
- Naučiť sa oponovať diskriminačným a urážlivým stereotypom a posilňovať osobnú zodpovednosť študentov ako občanov v demokratických a pluralistických spoločnostiach.

### 3. 2. Metodologické princípy a stratégie

Dosiahnutie týchto cieľov predstavuje niekoľko výziev. Po prvé, učitelia a ďalší pedagógovia sú často odhodlaní odsúdiť antisemitské prejavy a používanie antisemitských stereotypov a akékoľvek ďalšie vyjadrenia netolerancie a diskriminácie. Zároveň, chcú brať žiakov, ktorí zastávajú alebo vyjadrujú takéto názory, vážne. Inými slovami, učitelia sa usilujú odporovať týmto názorom a zároveň sa približovať k študentovi. Druhá výzva, ktorú si možno predstaviť, je spôsobená túžbou presadzovať ľudské práva, ako napríklad slobodu vierovyznania a prejavu, a zároveň oponovať zneužívaniu tejto slobody na rasové a antisemitské účely. Navyše, učitelia sa môžu usilovať poskytnúť svojim študentom komplexný obraz dejín antisemitizmu, antižidovských predsudkov a oboznámiť ich s potrebou odmietnuť túto hlboko zakorenenú nenávisť. Zároveň môžu chcieť zabezpečiť, aby toto učenie nebolo dogmatické, ale interaktívne, zaujímavé a angažujúce. Z tohto pohľadu je pre študentov dôležité, aby sa oboznámili so širším rámcom (dlhé dejiny antisemitizmu, komplexnosť témy a rôznorodosť prejavov antisemitizmu) bez toho, aby sa témou presýtili.

Nasledujúce návrhy sú pripravené pre pedagógov, ktorí chcú zahrnúť tému antisemitizmu do svojej výučby, vytvárať v triede o tomto jave povedomie a reagovať na antisemitské komentáre alebo výbuchy v komunite.

#### - **Nasťte konštruktívne prostredie**

Učitelia a študenti by mali vytvoriť inkluzívnu atmosféru, v ktorej každý cíti, že je bezpečné diskutovať o citlivých témach otvorene. Mali by sa vytvoriť základné pravidlá, ktoré umožnia úprimnú diskusiu úctivým spôsobom. Učitelia by si mali uvedomovať hierarchie existujúce v triede a snažiť sa integrovať do procesu všetkých študentov. Študenti by nemali mať pocit viny. Vytvorenie takéhoto prostredia môže podporiť učiteľov v ich úsilí objaviť, prečo je študent stúpencom antisemitských názorov a stereotypov, keďže strachy, frustrácie a negatívne osobné skúsenosti majú tendenciu robiť jedincov poddajnejšími k jednoduchým riešeniam ponúkaným týmito ideológiami.

#### - **Buďte trpezliví**

Učitelia by mali na tento proces vyhradiť čas a postupovať krok po kroku. Jedným zo spôsobov ako sa to dá urobiť, je začať s menej komplexnými témami alebo nájsť východiskový bod, ktorý sa študentov týka a oslovuje ich. Možno tiež odporučiť udržiavať túto tému v debatach, teda vracieť sa k nej v kontexte ďalšej vyučovacej jednotky, ak je tam spojitosť. Vyžaduje sa tiež trpezlivosť pre nájdenie správneho prístupu k odlišným vekovým skupinám a poskytnutie primeraného množstva informácií.

#### - **Vaše reakcie musia byť jasné a konzistentné**

Učitelia by mali byť pripravení reagovať na prejavy antisemitizmu v triede, keďže tiché prehliadanie zanecháva dojem, že predpojaté správanie je schvaľované alebo nestojí za pozornosť. Hoci sa v odlišných situáciách a kontextoch môžu zdať rozličné spôsoby a stratégie reagovania primerané, študentom by vždy malo byť jasné, že pokiaľ ide o antisemitizmus, platí politika nulovej tolerancie. Transparentnosť a jasnosť smerom k žiakom a ich rodinám je v tomto ohľade mimoriadne dôležitá.

#### - **Vyhňte sa kázaniu**

Kázanie je neefektívna metodológia na zmenu predpojatých postojov: v skutočnosti je jeho



výsledkom často práve opačný efekt. Pedagógovia by preto mali pre študentov vytvoriť príležitosti na riešenie konfliktov, diskusiu o problémoch, priestor na prácu v rôznorodých tímoch a pre kritické myslenie. V konečnom dôsledku, interaktívne a angažujúce stratégie výučby môžu zaistiť, že sa tejto zložitej téme študenti nebudú vyhýbať, ale že niektorí si o ňu môžu vytvoriť hlbší a dlhotrvajúci záujem.

#### - **Pamätajte, že záleží na jednotlivcoch**

Každý človek má možnosť voľby a je preto zodpovedný za svoje konanie. Príklady z dejín a súčasnej spoločnosti môžu byť užitočné na ilustráciu tohto princípu. Študenti by mali mať možnosť uvedomiť si a učiť sa, že nesú zodpovednosť za svoje činy a uvedomovať si dosah svojich rozhodnutí. To zahŕňa aj upozorňovanie na to, že spoločensky zodpovedné správanie môže mať pozitívny dopad na komunitu.

#### - **Bud'te realistickí**

Hoci by sa učitelia vždy mali snažiť predchádzať a reagovať na antisemitizmus, samozrejme existujú limity. Je dôležité nastoliť ciele a realisticky zhodnotiť možnosti a limity vzdelávacieho úsilia. Prirodzene, jediný učiteľ s obmedzenými prostriedkami a časom nebude schopný úplne vyriešiť problém antisemitizmu.

#### - **Povzbudzujte sebareflexiu**

Učitelia aj študenti by mali reagovať na obrazy Židov, ktoré prichádzajú do ich mysle a rozmýšľať o tom, či boli ovplyvnené predsudkami. Ak sú v triede židovskí študenti, je potrebné byť citlivý k ich vnímaniu. Ako vo všetkých prípadoch predsudkov, učebný proces sa môže rozvíjať okolo uvedomenia si, že individuálne skúsenosti alebo charakteristiky by nemali byť zovšeobecňované a projektované na celú skupinu.

#### - **Používajte skúsenosti zo života**

Učitelia môžu študentom poskytnúť príležitosť na to, aby sa podelili o svoje zážitky. Trieda môže byť miestom, kde je rôznorodosť oceňovaná a skúsenosti študentov nie sú marginalizované, trivializované alebo označené za nepoužiteľné. Mnohí študenti budú považovať za jednoduchšie hovoriť o antisemitizme, ak majú príležitosť zamerať sa na vlastné skúsenosti s diskrimináciou alebo viacnásobnými identitami. Zároveň by sa mali naučiť abstrahovať od vlastných skúseností a diferencovať namiesto zovšeobecňovania.

#### - **Rozvíjajte kritické myslenie**

Ak chceme bojovať s predsudkami, je dôležité uvedomiť si odlišné perspektívy. Napríklad je užitočné čítanie textu, ktorý je napísaný z pohľadu osoby židovského pôvodu, ktorá pocítila antisemitizmus. To môže vytvoriť väčšie porozumenie a empatiu k tomu, aké to je byť diskriminovaný alebo zasiahnutý prejavmi antisemitizmu. Zohľadňovanie rôznych perspektív prichádza do hry aj pri štúdiu obrázkov a fotografií. Študentom treba ukázať, že niektoré zobrazenia Židov cielene vyhotovili antisemiti. Napríklad môže byť dôležité aby študenti analyzovali motív osoby za fotoaparátom.

#### - **Snažte sa vyhnúť viktimizácii**

Židia by nemali byť vnímaní ako obeť. Sú to jedinci, ktorí majú svoje vlastné životy, sú to osobnosti ktorých identita sa skladá z mnohých rozličných komponentov.

- **Zamerajte sa na diverzitu toho, čo znamená byť Žid**

Antisemitizmus funguje prostredníctvom stereotypných zovšeobecňovaní a falošných atribúcií. Na vyváženie týchto odchýlok môže byť užitočné oboznámiť študentov s mnohými rozdielnymi príkladmi toho, čo znamená byť Židom. Rôzne prístupy k tejto identite možno nájsť v dejinách, v súčasnej spoločnosti, aj medzi mládežou.

- **Spájajte školu so širšou komunitou**

Zapojenie rodičov, ďalších rodinných príslušníkov a širšej komunity do učebného procesu sa môže tiež vyplatiť, keďže predstavujú kontext (pozitívny aj negatívny), v ktorom sú študenti motivovaní k učeniu. Ideálne z tohto úsilia môže vzniknúť širšia sieť podpory tolerance.<sup>5</sup>

- **V prípade potreby požiadajte o pomoc**

Školská správa, rodičia, polícia a širšia komunita by mali byť konzultovaní v prípadoch násillia alebo dlhodobého obťažovania.

### 3. 3. Osvedčené praktiky

Hoci existuje množstvo osvedčených praktík pre projekty o holokauste na školách<sup>6</sup>, cvičenia a projekty zamerané na zvyšovanie povedomia o antisemitizme, najmä o súčasnom antisemitizme, sú zriedkavé.<sup>7</sup>

Učítelia, ktorí uvažujú o ponúkaní cvičení, projektov a workshopov, ktoré žiakov vtiahnu do problému súčasného antisemitizmu by sa mali zamerať nielen na rasistický antisemitizmus, ale aj na menej nápadné a často nevedomé formy antisemitizmu, ktoré sa odovzdávali z generácie na generáciu. Nasledujúce príklady môžu byť v tomto ohľade užitočné:

- Na mnohých stenách sú napísané antisemitské slogany a nakreslené svastiky. Existujú iniciatívy, kde skupiny študentov odstraňujú antisemitské grafity vo svojom susedstve;
- Mnohé ulice sú stále pomenované po známých antisemitoch. Toto môže byť východiskovým bodom pre dejepisný projekt, ktorý poskytne študentom priestor na kritický dialóg o miestnych dejinách. Študenti by s miestnymi úradmi mohli diskutovať o tom, prečo ostalo meno zachované. Navyše, trieda by mohla robiť výskum o židovských obyvateľoch alebo iných jedincoch, ktorí pozitívne prispeli k miestnemu životu a navrhnúť, po kom by mohla byť pomenovaná ulica;
- Študenti môžu byť povzbudzovaní používať internet – ktorý sa stal hlavným zdrojom antisemitskej propagandy – pre účely výskumu organizácií a inštitúcií, ktoré bojujú s antisemitizmom a podporujú toleranciu. Na druhej strane môže byť pre študentov zaujímavé oboznámiť sa s prácou známych hudobných skupín a/alebo hercov, ktorí sa zaviazali bojovať s antisemitizmom a netoleranciou;

---

5 "Developing Local Democracy Against Right Wing Extremism: Examples of good practice in East Germany" (Rozvíjanie lokálnej demokracie proti pravicovému extrémizmu: príklady osvedčených praktík z Východného Nemecka). Information Leaflet No. 23 (Informačný leták č. 23), United for Intercultural Action website (webstránka Zjednotení za interkultúrnu akciu), <<http://www.unitedagainstracism.org/pages/info23.htm>>.

6 Pozri napríklad "Preparing Holocaust Memorial Days" (Príprava pamätných dní holokaustu), *op. cit.*, note 3 (poznámka 3); "For Teachers and Scholars: Guidelines for teaching" (Pre učiteľov a akademikov: príručka pre učenie), *op. cit.*, note 5 (poznámka 5)

7 Pozri napríklad vyučovacie materiály ODIHR o antisemitizme, *op. cit.*, poznámka 4.

- Pokročilí študenti sa môžu zaoberať antisemitizmom intelektuálne, zväžiac rôzne psychologické, sociologické a filozofické teórie, ktoré sa usilujú vysvetliť antisemitizmus alebo môžu preskúmať kontroverzné historiografické témy;
- Môžu byť zriadené pamätníky pre obeť antisemitizmu, napríklad pamätná tabuľa pre deportované židovské deti z konkrétnych škôl alebo obeť miestneho antisemitizmu pred a po holokauste;
- Môžu byť zorganizované študentské debaty a workshopy s perspektívou posilňovania argumentácie proti antisemitizmu;
- Návštevy židovských cintorínov môžu spojiť študentov so židovským dedičstvom regiónu. Mnohé z týchto cintorínov boli možno spustnuté alebo znesvätené. Pomoc na ich rekonštrukciu môže byť hodnotná a užitočná skúsenosť;
- výmenné projekty s židovskými a/alebo izraelskými študentmi by mohli byť *inter alia* zamerané na odstraňovanie - rozbíjanie stereotypov;
- kontakt a stretnutia s miestnou židovskou komunitou by mohli byť spôsobom ako sa naučiť viac o židovskej kultúre, tradíciách a aktivitách komunity;

Pedagógovia tiež môžu konzultovať zdroje a nástroje, ktoré poskytujú národné aj medzinárodné siete, asociácie učiteľov, špecializované inštitúcie a medzinárodné organizácie (pozri príloha číslo dva pre zoznam príkladov). Informačný systém ODIHR pre toleranciu a nediskrimináciu (ODIHR's Tolerance and Non-Discrimination Information System) je zberným bodom pre osvedčené praktiky (<http://tandis.odihr.pl>).

### 3. 4. Identita a kontext

Učelia, ktorí sa zaoberajú antisemitizmom v školách by mali vziať do úvahy spojenie existujúce medzi antisemitizmom a formami kolektívnej identity vo všeobecnosti, ako aj spôsob, akým sa špecifické formy a prejavy antisemitizmu vytvárajú pod vplyvom viacerých (často skrytých) súvislostí.

#### Identita a antisemitizmus

V mnohých štátoch je zloženie tried často multietnické, multikultúrne a multikonfesionálne. Vzhľadom na túto situáciu študenti nemajú vždy spoločné dejiny, národné naratívy, alebo hodnoty. Je to skôr tak, že rôzne kolektívne identity interagujú medzi sebou. V iných krajinách môžu byť triedy menej rôznorodé a multikulturalizmus môže byť abstraktným konceptom. V multikultúrnych aj menej rôznorodých prostrediach formy kolektívnej identity ponúkajú jedincom istý zmysel bezpečia a stability, najmä v časoch krízy a zmeny.

Pre študentov je dôležité, aby sa oboznámili s vlastnou kultúrou. To znamená, že by si mali uvedomiť, že tak ako mnohí iní, majú istú kultúrnu identitu. Malo by im to pomôcť pochopiť, že ich kultúra nie je monolitická, ale dynamická a čo je najdôležitejšie, je jednou z mnohých. To zahŕňa uvedomenie si, že perspektívu človeka zvyčajne formuje a zásobuje informáciami jeho kultúra, a tiež uznanie, že existujú aj iné perspektívy. Cieľom nie je dekonštruovať všetky tradície a formy kolektívnej identity, ale usilovať sa o správnu rovnováhu medzi jedincom a kolektívom a zabrániť exklúzii. Učelia by mohli pomôcť študentom uvedomiť si, že používanie zdroja kolektívnej identity na kompenzáciu nedostatku sebavedomia alebo sebauvedomenia nie je žiadateľné, pretože to môže mať negatívne dôsledky. Namiesto toho by malo byť žiakom umožnené vyjadriť ich individualizmus a autonómiu pri kreatívnej interakcii s kultúrou (kultúrami) okolo nich.

Vzťah medzi formami kolektívnej identity, ako náboženstvo alebo národ, a antisemitizmom, možno vysvetliť funkčným spôsobom. Antisemitizmus preukázateľne plní funkciu v procesoch sociálnych skupín. Bol a stále je používaný ako nástroj na zjednotenie skupiny a definovanie jej hraníc. Inými

slovami, antisemitizmus umožňuje inklúziu „nás“ prostredníctvom exklúzie „Židov“. Okrem toho bol antisemitizmus inštrumentálny v tom, že dával identite význam. Niektoré identity namiesto toho, aby vychádzali z pozitívnych atribútov, sú primárne charakteristické svojou definíciou ako „anti“ niečo alebo niekto.

Navyše, vzťah medzi antisemitizmom a kolektívnymi identitami má aj historickú dimenziu. Moderný antisemitizmus napríklad vznikol v kontexte budovania národov a konsolidácie národného štátu ako ústrednej politickej entity a kultúrneho referenčného rámca v 19. storočí. V tom čase bol antisemitizmus neoddeliteľnou súčasťou diskurzu o tom, čo a kto konštituuje daný národ. Nadalej bol tiež inštrumentálny kedykoľvek bolo treba za problémy národa obviňovať obetného baránka. Ako príklad môže poslúžiť to, že za porážku Nemecka v prvej svetovej vojne boli obviňovaní nemeckí Židia.

## Rôzne pozadia a kontexty

V odlišných kontextoch sa treba vysporiadať s odlišnými výzvami:

- na niektorých miestach sa môže antisemitizmus prejavovať v prvom rade ako antisíonizmus, teda ako opozícia k existencii židovského štátu, s konfliktom na Blízkom východe ako centrálnou témou. V tomto kontexte by sa učitelia mali snažiť ukázať svojim študentom ako presiahnuť konflikt namiesto toho aby ho v triede reprodukovali. Okrem uvedenia študentov do hlavných faktorov, ktoré determinujú konflikt na Blízkom východe, diskusie by sa mali odvíjať okolo toho, ako možno konštruktívnu kritiku odlišiť od antisemitizmu;
- Na iných miestach vystupujú do popredia z historických dôvodov sekundárne formy antisemitizmu – Židia sú nenávidení za svoju úlohu v debatách o holokauste a reštitúcii. Tieto pohľady často splývajú s antisíonistickým resentmentom, ako vtedy, keď je konflikt na Blízkom východe prezentovaný ako vývoj, ktorý delegitimizuje snahy pripomínať si holokaust. Učitelia by mali poskytovať študentom príležitosť na konštruktívne vyjadrenie svojich pocitov ohľadom holokaustu a konfliktu na Blízkom východe, namiesto toho, aby ich ventilovali do antisemitskej nenávisti. Celkovo, treba o nich diskutovať ako o dvoch oddelených témach;
- Pokračujúca a často nespochybňovaná perzistencia nacionalistických ideológií tiež ovplyvňuje antisemitizmus na niektorých miestach. V takých prípadoch sú antisemitské pohľady odovzdávané z generácie na generáciu a sprevádzajú vieru v exkluzionistické a nekritické národné naratívy a mýty, ktoré by mali byť zrevidované. Ako prvý krok k „zneškodneniu“ týchto naratívov a mýtov môžu učitelia preskúmať príklad inej krajiny, ktorá kriticky konfrontovala svoje dejiny, alebo uvádza študentov do antisemitizmu ako globálneho problému. To môže zredukovať potenciálnu zdráhavosť študentov kriticky sa zaoberať touto témou z pohľadu ich jednotlivých národných kontextov;
- Učitelia by mali čerpať z multikultúrneho pôvodu svojich študentov. Deklarácie o ľudských právach alebo národná ústava môže poskytnúť východiskový bod a nastoliť spoločné východisko. Jedným zo spôsobov, ako vo vyučovanom procese efektívne využiť prostredie s rôznymi pôvodmi a menšinami je preskúmať rôznosť príkladov z rôznych kontextov. Z pohľadu kontrastovania existujúcich stereotypov alebo vzorcov konfliktu môže byť užitočné preskúmať historické príklady mierovej koexistencie a vzájomnej inšpirácie u kresťanov, moslimov aj Židov. Klasickým príkladom je prípad miest ako Cordoba a Toledo v Španielsku 10. storočia, keď Židia, kresťania a moslimovia žili bok po boku, vymieňajúc si myšlienky a prekladajúc mnohé knihy, vrátane Biblie a Koránu do arabčiny, latinčiny a hebrejčiny. Interkonfesionálne aktivity sú dobrým súčasným príkladom pozitívnej interakcie

medzi rozličnými náboženskými skupinami v mnohých krajinách.

Pedagogické úsilie bojovať s antisemitizmom by malo byť citlivé k odlišným kultúrnym perspektívam a, pokiaľ to ide, ušité na mieru každej krajine, a tiež ku faktorom špecifickým pre študentov, ako napríklad individuálna história, kultúrne pozadie a prevažujúce typy antisemitizmu v každej krajine. Zároveň by úsilie brať do úvahy pôvod študentov a referovať k nemu malo byť vždy v rovnováhe s potrebou učiť študentov ako presiahnuť vlastné perspektívy a porovnávať ich s perspektívami iných, konštruktívnym spôsobom.

Nasledujúce otázky môžu byť pri príprave hodiny/kurzu o antisemitizme užitočné:

- Kto sú študenti? Aké je ich náboženské, sociálne, kultúrne a politické pozadie?
- Mali doteraz skúsenosť so vzdelávaním o ľudských právach, tolerancii alebo holokauste?
- Ak sú v tejto konkrétnej triede prejavy antisemitizmu, s čím súvisia? Môže to byť tým, že sú študenti vystavení antisemitizmu v médiách, rodine, v iných spoločenských kruhoch alebo v mládežníckych skupinách?
- Aké sú ich skúsenosti s netoleranciou?
- Mali študenti príležitosť na osobný kontakt so Židmi?

Učítelia, ktorí sú oboznámení s týmito faktormi, môžu považovať za jednoduchšie reagovať na špecifické výzvy, s ktorými sa stretli v rôznych prostrediach.

#### **4. Typy antisemitizmu: návrhy pre pedagógov**

Reakcie na antisemitizmus majú tendenciu byť zvlášť efektívne, keď sú učítelia oboznámení s dejinami Židov a antisemitizmu. Z tohto pohľadu pomôže mať na pamäti, že prejavy antisemitizmu a stereotypy sa často používajú nevedome alebo sú vyjadrované skrytým a nepriamym spôsobom. Nasledujúce môže slúžiť ako úvod do najdôležitejších súčasných prejavov antisemitizmu, ako aj do spôsobov ako na tento predsudok reagovať. Kontextuálne informácie sú zvyčajne skombinované s praktickými príkladmi a stratégiami na reagovanie pri použití daného stereotypu. Táto podkladová informácia však nemá slúžiť ako plán hodiny alebo vyučovací materiál.

##### **4. 1. Antisemitské stereotypy**

Väčšina antisemitských stereotypov zobrazuje a často dehumanizuje Židov ako nebezpečných, menejcenných alebo zlých „druhých“ a spája sa s diskrimináciou, exklúziou a perzekúciou. Dokonca aj pozitívne stereotypy presúvajú záber od jedinca a jeho charakteristik. Je jednoduchšie a snád' aj pohodlnejšie predpokladať, že všetci členovia skupiny disponujú určitými spoločnými charakteristikami, než uznať, že skupina sa skladá z jedincov s jedinečnými charakteristikami. Ak existujú podobnosti, sú produktom dejín a sú teda skôr náhodné, než zdedené, prirodzené alebo dané. Niektorí ľudia používajú stereotypy s dobrými úmyslami bez antisemitských motívov, snažiac sa namiesto toho romanticky oživiť obrazy napríklad „Fidlikanta na streche“ a „Východoeurópskeho Žida“. V tomto kontexte je dôležité pochopiť, že dejiny antisemitskej propagandy, zameranej na vytváranie a posilňovanie predsudkov, môžu spôsobovať, že niektorí Židia berú takéto referencie ako urážku. Pre niektorých ľudí zdanlivo neškodné obrazy symbolizujú celý arzenál a stáročia zovšeobecňujúceho a hrubo ponižujúceho zobrazovania.

Aby sa stali autonómnyimi jedincami, ktorí sa úspešne a konštruktívne angažujú vo svojom čoraz komplexnejšom prostredí, môže byť pre mladých ľudí užitočné naučiť sa identifikovať a odmietať stereotypy namierené proti akejkolvek skupine. Niektorí učítelia uprednostňujú nabádanie

študentov, aby hľadali vysvetlenia prečo sú niektorí ľudia odlišní namiesto toho, aby sa utiekali k jednoduchým záverom. Ak je mladým umožnené vidieť a uvedomovať si diverzitu, ktorá ich obklopuje, môžu sa cítiť dostatočne uvedomelí na to, aby rešpektovali to, čo ich oddeľuje od ostatných, čo je tiež želateľný výsledok vzdelávacieho procesu.

### Odpovede pedagógov

Ak v diskusiách v triede vyvstane špecifický antisemitský stereotyp, je nevyhnutné venovať mu pozornosť, ale najprv diskutovať o vzorcoch stereotypizácie pred diskúvaním o špecifickom stereotypu a jeho historickom pôvode. Z tohto hľadiska je užitočné, ak si učitelia uvedomujú svoje vlastné obrazy Židov a konfrontujú ako používajú stereotypy. Vo všeobecnosti vysvetľovanie stereotypov a preskúmavanie ich používania je efektívnejšie než púšťanie sa do hádok. Treba jasne rozlíšiť medzi faktami a názormi. Sú dva typy stereotypov: jeden je založený na čistej fantázii, ako napríklad myšlienka celosvetového židovského sprisahania alebo kontroly svetových médií alebo svetových finančných systémov. Ten druhý príliš zovšeobecňuje a pokrивuje fragmenty reality. Poukázanie na pokrivenosť týchto stereotypov môže byť úspešným spôsobom, ako rozbiť toto vnímanie. Napríklad, ak sú Židia vnímaní ako prominentní v istých profesiách, tento fakt by automaticky nemal znamenať kontrolu Židov nad danou oblasťou. Neznamená ani, že Židia sú od prírody kvalifikovaní alebo nekvalifikovaní na isté profesie. Neexistuje rozdiel medzi židovskými a nežidovskými profesionálmi v žiadnej konkrétnej oblasti.

### **Dávajte stereotypy do kontrastu s inými prístupmi k identite**

Učitelia môžu začať tým, že požiadajú svojich študentov, aby uvažovali o svojich vlastných rozmanitých identitách. Ak si študenti položia otázku kto sú a čo formuje ich identitu, môže ich to povzbudiť k tomu, aby zvažili význam rodu, náboženstva, kultúry, jazyka, sexuálnej orientácie, pôvodu ale aj koníčkov, záujmov, ideálov a malých kultúrnych špecifik. Študenti sa tak môžu naučiť, že ľudské bytosti majú rôzne a mnohonásobné vrstvy identity a objaviť, že nikto nechce byť zredukovaný na jednu dimenziu. Hoci socializácia istotne ovplyvňuje naše identity, jedinci sa môžu tiež aktívne venovať tomu, čo sú, a definovať to. Skutočnosť, že identity sa formujú zároveň sebadefiníciou a atribúciou, by mala byť dôležitým prvkom tejto diskusie. Porozumenie konceptu a fenoménu „identity“ tiež pomáha študentom porozumieť mechanizmu akceptácie a exklúzie – delenia ľudí na „ich“ a „nás“.

### **Prezentujte diverzitu Židov**

Židovský život by mal byť prezentovaný ako široké spektrum kultúrnych, náboženských a politických tradícií. Židia sú multikultúrna, multietnická a multilinguálna skupina ľudí s rozptýlením životných štýlov a názorov, rovnako ako protestanti, katolíci, moslimovia alebo ľudia s pôvodom iného vierovyznania. Žijú v mnohých odlišných krajinách a majú mnoho odlišných fyzických charakteristík. Študenti by si mali uvedomiť, že Židia sú jedinci ako ostatní a mali by byť za takých považovaní. Medzi Židmi neexistuje žiadne mysteriózne spojenie okrem toho, že patria k tomu istému náboženstvu, zdieľajú kultúrne tradície a isté historické skúsenosti a že ako skupina sú terčom pre antisemitov. V triede možno uviesť príklady každodenného života židovskej mládeže: hranie futbalu na európskom sídlisku, oslava s priateľmi, alebo Izraelci užívajúci si pláž v Tel Avive. Vyučovanie o židovskej kultúre a dejinách by mohlo zahŕňať hodiny o židovských spisovateľoch, umelcoch a vedcoch, ktorých životy nezapadajú do vzorcov existujúcich stereotypov a ktorých životopisy sú vhodné príklady komplexnej interakcie medzi sebadefiníciou a priradenou identitou. Užitočné je tiež hľadať jedincov s židovským pôvodom, ktorí hrali úlohu v dejinách alebo súčasnosti konkrétnej krajiny (krajiny, kde prebieha výučba) a diskutovať o ich životopisoch alebo vyhláseniach o antisemitizme. Samotný mechanizmus zovšeobecňovania a stereotypizácie možno podkopať prostredníctvom štúdia odlišných jedincov.

## **Venujte sa nevedomému antisemitizmu**

Je dôležité pomôcť študentom spoznať, kedy neúmyselne používajú antisemitský jazyk alebo antisemitské vnímanie Židov. Takéto spoznanie môže pomôcť vyriešiť problém a povzbudiť ďalšiu uvedomelosť. Pedagógovia by mali zvoliť adekvátny čas a kontext na venovanie sa tejto téme či už v osobnej diskusii alebo s celou triedou. Ak sú v triede židovskí študenti, učitelia by sa mali citlivo zaoberať akýmkoľvek otázkami, ktoré môžu vyvstať v kontexte diskusie.

## **Nevenujte sa neexistujúcim stereotypom**

Pedagógovia by mali byť obozretní, keď sa venujú stereotypom, ktoré nenadniesli študenti. Je dôležité brať na vedomie silu obrazov a nebezpečenstvo zavádzania nových stereotypov, ktoré môžu ostať v mysliach študentov. Vo svetle tejto situácie je ešte dôležitejšie byť obozretný pri práci s antisemitskými zobrazeniami a fotografiami. Ak sa s nimi rozhodnete pracovať, je dôležité materiál pozorne vybrať a analyzovať ho dôkladne, aby študenti mali možnosť spoznať a kriticky zhodnotiť antisemitské zobrazenie.

## **Buďte obozretní pri používaní zobrazení**

Niektoré školské učebnice reprodukovujú protizidovské stereotypy. Keď sa takéto príklady objavajú, treba o nich so študentmi kriticky diskutovať a zhodnotiť ich. Zobrazenia by vo všeobecnosti mali byť pri výučbe o holokauste a antisemitizme kriticky zhodnotenú a používané obozretné. Vždy pomôže umiestniť obrázky do istého kontextu a zapamätať si, že samé osebe nereprezentujú realitu, ale sú väčšinou odfotografované a vytvárané s istou motiváciou. Ako možno ukázať v triede, rôzni ľudia často vidia na tom istom zobrazení odlišné veci.

## **4. 2. Konšpiračné teórie**

Konšpiračné teórie uspokojujú potrebu jednoduchého vysvetlenia komplexných skutočností, pričom vyžadujú popieranie mnohých faktov, aby si udržali svoju vnútornú logiku a konzistentnosť. Ľudia prikláňajúci sa k takým teóriám sa často snažia získať úctu, ktorú by neboli schopní získať iným spôsobom. Niektoré konšpiračné teórie vinia „Židov“ z tajnej kontroly rôznych oblastí života spoločnosti a za ich kormidlovanie smerom k ich konkrétnym záujmom a nie pre všeobecné blaho, ubližujúc tak spoločnosti korozívnym spôsobom. Židia sa tiež často používajú ako obetní baránkovia pri pohromách a sú obviňovaní za veci, ktoré sa nevydarili.

V priebehu dejín sa konšpiračné teórie ukázali byť flexibilné. V Európe boli Židia používaní ako obetné baránky už v stredoveku, prisudzovala sa im najmä zodpovednosť za čierny mor. Na Blízkom východe sa naopak také teórie objavili v 19. storočí a boli uvedené v kontexte imperializmu. Takzvané „Protokoly sionských mudrcov“, šíria falošné obvinenia o fiktívnom stretnutí židovských lídrov rozhodujúcich o tom, ako získať svetovú moc. Dokument sa dostal do popredia v kontexte antisemitských pogromov v Rusku na konci 19. storočia a začiatkom 20. storočia. „Protokoly“ sa odvtedy rozšírili po celom svete a boli preložené do mnohých jazykov. Pokračujúce šírenie takýchto teórií podporuje tiež internet.

Konšpiračné teórie sú ústrednou charakteristikou antisemitizmu a jedným z hlavných dôvodov, prečo sa antisemitizmus líši od iných foriem diskriminácie. Na rozdiel od iných menších, Židia sú vnímaní ako mocní a vplyvní, a je to ich samotná integrácia do rozličných väčšinových spoločností, ktorá stojí v jadre konšpiračných teórií. Tradične boli konšpiračné teórie dôležitou súčasťou pravicových ideológií a absorbovali ich nové generácie. Takéto zmýšľanie možno nájsť tiež u

radikálnej ľavice. Tvoria tiež jadro ideológií niektorých typov náboženského fundamentalizmu. Niekedy sa antisemitské konšpiračné teórie používajú aj v hlavnom politickom prúde na pripísanie viny za aktuálne ťažkosti, poskytujúc tak príhodných obetných baránkov alebo dokonca spoločného nepriateľa, proti ktorému sa možno zomknúť.

Jeden dôvod prečo reagovať na konšpiračné teórie je ten, že neškodia len tým, ktorí sú považovaní zodpovední za spiknutie, ale majú tiež negatívny dosah na tých, ktorí im veria. Konšpiračné teórie profitujú z pocitu odcudzenia a majú tendenciu zdôrazňovať bezmocnosť jedinca. Poskytovaním zjednodušených odpovedí konšpiračné teórie odrádzajú ľudí od zaoberania sa komplexnými otázkami. V jadre mnohých konšpiračných teórií leží strach z neznámeho a mocného, neschopnosť porozumieť väčším udalostiam a pocit, že veci sa vymkli kontrole. Konšpiračné teórie možno interpretovať ako psychologickú stratégiu opätovne získať kontrolu nad ľakajúcou realitou, ktorá sa vymyká porozumeniu, a sú tiež spôsobom ako dať hlas frustrácii z pocitu preťaženia. Všetky tieto frustrácie, strachy a potreby treba brať vážne. Cieľom učiteľov by malo byť ponúknuť alternatívne stratégie na navigáciu cez komplexnú realitu.

### **Odpovede pedagógov**

Antisemitské konšpiračné teórie tvrdia, že ponúkajú všezahŕňajúce vysvetlenie a určujú vinu. Navyše, takéto teórie často obsahujú niektoré z nasledujúcich prvkov:

- Židia sú zobrazovaní ako hrozba spoločnosti;
- Židia sú obviňovaní z používania skrytých a špinavých metód;
- Židia sú definovaní ako cudzie teleso („ten druhý“) usilujúce sa získať vplyv a spôsobiť škodu;
- Spochybňuje sa lojalita Židov k ich vlastnému štátu a ľuďom iných náboženstiev.

Zvyšovanie povedomia a proaktívne scitlivovanie študentov na špecifickú logiku konšpiračných teórií je vždy žiaduce, keďže študentov tiež pripravuje na to, aby sa vyhli zjednodušením zobrazeniam sveta v zmysle dobro versus zlo. Cieľom by malo byť povzbudenie sebedovetia študentov a ich osobnej kapacity narábať s frustráciou a pocitmi bezmocnosti, teda umožniť im uvedomiť si svoju autonómnosť spochybnením predstavy o externej kontrole.

### **Zistite prečo a pomenujte to**

Ak študenti vyslovujú konšpiračné teórie, učitelia by mali reagovať primerane. Pomôže vidieť pozadie (a zdroj) konkrétnej konšpiračnej teórie a pýtať sa, prečo ju študent vytiahol. Niektorí pedagógovia uprednostňujú nevstupovať so žiakmi do „zápasu“, keďže charakteristické pre konšpiračné teórie je, že ich ťažko vyvrátiť. Čím pohoršujúcejšia je takáto teória, tým viac je podávaná, že poukazuje na tajné spiknutie. Diskusia by radšej mala byť namierená k dekonštrukcii teórie, zisťovaniu a porozumeniu, prečo sú konšpiračné teórie také atraktívne a aké iné stratégie by mohli byť užitočné na porozumenie svetu. Ak študentov pritiahla ku konšpiračným teóriám fascinácia záhadami, mali by sa snažiť nájsť alternatívne a menej škodlivé spôsoby ako uspokojiť túto potrebu.

### **Odobzdávajte mediálnu gramotnosť**

Videa s antisemitskou propagandou, informácie dostupné cez internet, karikatúry, obrázky a médiá zohrávajú dôležitú úlohu v šírení konšpiračných teórií. Žiaci by tak mali získať mediálnu gramotnosť, aby boli schopní kriticky analyzovať, vyberať a porovnávať informácie a aby boli schopní identifikovať a odmietať tvrdenia extrémistov a konšpiračné teórie. Študenti môžu nastoliť kritériá o tom, ktorým informáciám sa dá dôverovať na základe overiteľného zdôvodňovania. To



neznamená, že používanie istých médií by malo byť zakázané. Študenti by však skôr mali byť povzbudzovaní používať zdroje informácií ako internet na konštruktívne účely a s kritickým prístupom tiež vo vyučovaní o antisemitizme.

### **Snažte sa odovzdať racionálny prístup a povzbudiť participáciu**

Kedykoľvek študent vysloví konšpiračnú teóriu súvisiacu napríklad so súčasnou politikou, učitelia by mali spolupracovať a zaistiť, že zložitým otázkam sa venuje priestor na hodinách občianskej náuky alebo politológie. Študenti by mali mať príležitosť kriticky analyzovať globálny vývoj a pochopiť, ako súvisí s každodennou realitou. Učitelia by mali pracovať so strachom, ktorý stojí za konšpiračnými teóriami a usilovať sa posilniť vnímanie sveta založené na realite, ktorá podporuje informovanú participáciu v spoločnosti. Z tohto hľadiska, pedagógovia môžu zväziť absolvovanie špeciálneho tréningu.

## **4. 3. Antisemitizmus a Antisionizmus**

Pracovná definícia antisemitizmu v prílohe 1 je užitočná pre identifikáciu antisionizmu a pri snahe odlíšiť ho od kritiky Izraela.

Prejavov antisionizmu je viacero, pričom spájajúcim prvkom je prístup ku štátu Izrael, ktorý je živý antisemitským predsudkom alebo protižidovským nastavením. Kritika politiky Izraela by nemala byť definovaná ako antisionistická, ani ako antisemitská, ak je táto kritika podobná tónom a motiváciám kritiky namierenej proti akejkoľvek inej vláde alebo štátu.

Antisionizmus sa môže prejavovať ako opozícia k existencii štátu Izrael ako židovskému štátu. Z tohto pohľadu je Židom upierané právo vytvoriť štát. Keďže tento istý pohľad väčšinou nespochybňuje právo na sebaurčenie iných národov, zdá sa, že v hre je antisemitská motivácia. „Vskutku, človek môže byť, aspoň teoreticky, antisionistom bez toho aby bol antisemitom, ale len vtedy, ak tvrdí, že všetky národné hnutia sú zlo, a všetky národné štáty by mali byť zrušené“, tvrdí profesor Yehuda Bauer, jeden z popredných svetových akademikov v oblasti holokaustu a antisemitizmu. „Ale ak niekto povie, že Fidžania majú právo na nezávislosť, a takisto aj Malajci alebo Bolívijski, ale Židia takéto právo nemajú, tak je tento človek antižidovský, a keď niekto vyčlení Židov z nacionalistických dôvodov, tak je antisemita, so spríevodným silným podozrením, že ide o rasistu.“<sup>8</sup> Inými slovami, keďže ciele a koncepty sionizmu sa neodlišujú od cieľov iných národných hnutí, ktoré tiež stavajú na práve na sebaurčenie, je zložitým vysvetliť, prečo je sionistický nacionalizmus vyčleňovaný, aby sa stal terčom takejto kritiky a prečo je kritizovaný sionizmus a nie nacionalizmus vo všeobecnosti.

Iné formy antisionizmu sa nezameriavajú na existenciu Izraela, ale na údajné motívy za jeho založením. Vychádzajúc z názoru rozšíreného v komunistickom svete počas studenej vojny, sionizmus je definovaný ako forma mocenského imperializmu a kolonializmu. Pritom sionizmus samotný nebol motivovaný túžbou ekonomicky vykorisťovať cudziu krajinu, ale bol reakciou na fakt, že európsky antisemitizmus bol vnímaný ako hrozba, a ukázal sa ňou aj byť, a Palestína bola považovaná za bezpečnejšie miesto, teda domov pre Židov.

V Izraeli, tak ako v iných krajinách sú menšiny často odcudzené a čelia netolerancii a diskriminácii. Izrael bol kritizovaný za diskrimináciu proti svojim nežidovským občanom. Takáto kritika prekračuje hranicu vtedy, keď je Izrael zobrazovaný ako rasistický štát pripomínajúci Tretiu ríšu

---

8 Yehuda Bauer, "Problems of Contemporary Antisemitism" (Problémy súčasného antisemitizmu), 2003, <<http://humwww.uscs.edu/JewishStudies/docs/YBauerLecture.pdf>>.

a/alebo režim apartheidu v Južnej Afrike. Takéto teórie prehliadajú základné historické rozdiely. Zatiaľ čo spomenuté režimy inštitucionalizovali rasizmus a boli založené na ideológii rasovej nadradenosti, Izrael, hoci explicitne spojený s chápaním židovskej štátnosti/národovectva, je demokratickým štátom, kde našli svoj domov ľudia rôznych pôvodov a z rôznych krajín a kde sa o témach netolerancie a diskriminácie môže otvorene hovoriť - stali sa pevnou súčasťou verejného diskurzu.

### **Odpovede pedagógov**

Jedným z cieľov reagovania na antisíonizmus môže byť umožnenie študentom rozlišovať. Študenti by mali byť schopní dekonštruovať myšlienku, že všetci Židia patria do Izraela, aj keď sa Izrael definuje ako „židovský štát“. To, kam človek patrí, vždy definuje sám. Na druhej úrovni je potreba diferencovať medzi politikou súčasnej izraelskej vlády, súčasnou izraelskou spoločnosťou, pôvodom sionistického hnutia a historickými okolnosťami, ktoré viedli k založeniu štátu Izrael.

### **Pracujte na empatii**

Mnohí Židia sa cítia byť ohrození antisemitizmom. Aj keď členovia väčšinovej spoločnosti nevnímajú súčasný antisemitizmus ako problém, ktorý spochybňuje možnosť Židov žiť v Európe, z pohľadu menšiny sa to môže javiť odlišne. Treba sa pokúsiť pochopiť tento pohľad, ale vyhnúť sa pritom viktimizácii Židov (predstavovať Židov v úlohe obetí). Pochopiteľne, mnohí Židia sa cítia bezpečnejšie v židovskom štáte, kde nie sú ohrozenou menšinou. Napríklad, trieda sa môže pokúsiť analyzovať text napísaný preživším holokaustu alebo obeťou nenávisťného zločinu a diskutovať o tom, či vidí, že títo ľudia sa cítia bezpečnejšie v židovskom štáte. Navyše, v snahe vyvážiť pohľad, že sionizmus je imperialistickým hnutím, trieda môže považovať za zaujímavé učiť sa o historických, náboženských a kultúrnych dôvodoch, pre ktoré sa Židia cítia spojení s Izraelom.

### **Skúmajte dejiny**

Učitelia môžu so študentmi diskutovať o tom, ako a prečo sa vyvíjalo sionistické hnutie, uvádzaním ich do kontextu éry nacionalizmu a moderného antisemitizmu. Aby dospeli k rozlišovaniu, je potrebné študentom ukázať, akou komplexnou témou bol sionizmus v 19. a 20. storočí a ostáva aj v 21. storočí. K sionizmu existovali rôzne prístupy, siahajúce od socialistického sionizmu k mnohým formám náboženského sionizmu. Napríklad pred druhou svetovou vojnou sa kultúrni sionisti usilovali oživiť židovskú kultúru v rámci Európy bez volania po židovskom štáte. Niektorí definovali sionizmus ako hnutie národného oslobodenia inšpirované napríklad poľským hnutím národného oslobodenia v 19. storočí. Iní si vyvodili závery z nevydarenej asimilácie, ktorú mnoho Židov v Európe zakúsilo v druhej polovici 19. storočia a neskôr.

Môže byť užitočné pozrieť sa na rôzne životné príbehy a preskúmať fakt, že Židia majú na svoju identitu rôzne pohľady. Jedným takým príkladom je rodina Gershoma Scholema (1897 – 1982), nemeckého Žida, ktorý emigroval do Palestíny a neskôr sa stal známym akademikom. Hoci Gershom (pôvodne Gerhard) sa stal sionistom, jeho traja bratia si zvolili iné cesty. Jeho brat Werner bol jedným z predstaviteľov komunistickej strany v nemeckom Reichstagu v druhej polovici 20. rokov a zabil ho v koncentračnom tábore v Buchenwalde v roku 1940; jeho brat Erich bol členom liberálnej strany a reprezentoval organizáciu hlavného prúdu asimilovaných nemeckých Židov; najstarší brat Reinhold bol zas nemeckým nacionalistom. Ďalším príkladom je Rusko, kde Židia reagovali odlišne na pogromy v 19. storočí. Napríklad emigrácia a život v diaspóre v Spojených štátoch sa javili pre jedných ako riešenie, iní sa obrátili k sionizmu a/alebo socializmu, zostávajúc v Rusku alebo sa snažili emigrovať do Palestíny. Zároveň, mnohí ruskí Židia sa identifikovali s komunizmom a kritizovali sionizmus tak ako všetky ostatné údajne buržoázne národné hnutia. Sledujúc tieto príklady, študenti si môžu uvedomiť, že odlišní Židia v odlišných bodoch v čase

definovali svoju identitu rôznymi spôsobmi a práve antisemitizmus popiera túto diverzitu označovaním ľudí ako „Židov“ bez ohľadu na ich sebadefiníciu.

Navyše možno diskutovať o židovských pohľadoch na založenie štátu Izrael po holokauste, ak už majú žiaci istú vedomosť o holokauste. Témy môžu zahŕňať prácu na hlavných hnutiach v rámci sionizmu a ich vplyve na izraelskú spoločnosť, skúmajúc fakt, že socializmus a túžba vybudovať spoločnosť bez diskriminácie boli vplyvné v mnohých sionistických skupinách, a učiac sa, že veľmi malá menšina ultraortodoxných Židov nesúhlasí so sionizmom. Zameranie na všetky tieto faktory pravdepodobne presunie dôraz od falošných zovšeobecnení a porovnaní.

#### **4. 4. Konflikt na Blízkom východe a antisemitizmus**

Kedykoľvek na Blízkom východe eskaluje napätie, počet antisemitských incidentov v Európe, Severnej Amerike a ďalších častiach sveta stúpne, čo naznačuje, že medzi oboma javmi existuje spojitosť. Táto spojitosť často navádza k záveru, že Židia a/alebo Izrael sú zodpovední za antisemitizmus a predpokladá sa, že keby na Strednom východe bol mier, antisemitizmus by prestal byť problémom. Ako ukazujú dejiny, toto pravdepodobne nebude ten prípad, keďže antisemitizmus bol vždy otázkou, ktorú Židia nevedeli pozitívne ovplyvniť, ale ostáva projekciou a problémom väčšinovej spoločnosti.

Výsledkom vyváženej analýzy konfliktu na Blízkom východe však môže byť uznanie vecí Palestínčanov a uvedomenie si dosahu, aký má na nich politika izraelskej vlády. Mnoho mladých bude mať tendenciu identifikovať sa s tým, čo považujú za slabšiu stranu – v tomto prípade s Palestínčanmi. Kritika politiky izraelskej vlády môže byť vnímaná ako legitímna a nemala by byť označovaná za antisemitskú – koniec koncov, túto kritiku predkladajú Židia aj ne-Židia zvnútra aj zvonka Izraela. Hoci je legitímne nesúhlasiť s týmito politickými rozhodnutiami, kritika konania Izraela prekračuje hranice kedykoľvek dochádza k aplikácii dvojitých štandardov.

Konflikt je často vnímaný cez prizmu existujúceho antisemitského resentimentu a je spájaný s tradičnými antisemitskými obrazmi. Na druhej strane, to, čo môže začať ako kritika politiky Izraela sa môže stretnúť a podľahnúť celému arzenálu antisemitského zobrazovania a literatúry, vytváranému v priebehu stáročí a teraz používanému proti Izraelu. Začiatkom tohto procesu bolo nastolené, že politika Izraela je pokusom získať svetovú moc imperialistickým spôsobom a na úkor ostatných, že izraelskí vojaci sú zvlášť krvilační, atď. Navyše, zistilo sa, že protižidovské zobrazovanie datujúce sa späť ku stredovekému kresťanskému antijudaizmu, sa znovu objavuje v médiách v niektorých častiach arabského sveta. Tieto obrazy dokonca naznačujú, že Židia používajú krv moslimských detí na rituálne náboženské účely. Presun a adaptácia takýchto dávnych mýtov do rôznych kontextov robí z antisemitizmu mocnú silu.

Ďalším problémom je, že niektorí sa so Židmi stretávajú primárne v roli obetí antisemitizmu a holokaustu. Vo svetle tejto situácie existuje podvedomý predpoklad, že Židia musia byť lepšími ľuďmi s vyššími morálnymi štandardmi ako iní. Táto prevažujúca redukcia Židov do ich úloh ako obetí holokaustu zjavne nemôže byť integrovaná s myšlienkou židovského štátu zapojeného do vojny a konfliktu. Vyvstáva otázka: Ak sú Židia v podstate obeť, ako môžu spôsobovať utrpenie palestínskym alebo libanonským civilistom? Reakciou na toto vnímané protirečenie bývajú dva typy debát o Židoch ako obetiach. Niektorí spájajú obeť holokaustu s konfliktom, implikujúc že izraelské politiky delegitimizujú úlohu obeť napríklad pri Anne Frankovej, ako keby bola obeť väzňov Auschwitzu a iných táborov smrti témou debaty. Iní riešia toto napätie prirovnávaním nacistických páchatel'ov k Izraelu. Kým izraelskí politici boli prirovnávaní k Hitlerovi a izraelskí vojaci k SS, zaobchádzanie Izraela s Palestínčanmi sa prirovnávalo k systematickej masovej vražde Židov národnosocialistickým režimom. Takéto prirovnávania a porovnávaní, okrem toho že sú urážlivé a historicky nepresné, vôbec neprispievajú k pochopeniu a vyriešeniu konfliktu na Blízkom

východe. Možno ich považovať skôr za pokusy používať konflikt na Blízkom východe nie len na ospravedlnovanie antisemitizmu, ale aj ako spôsob ukončenia pokračujúceho pripomínania si holokaustu, ktoré občas sprevádzajú nepríjemné pocity.

Vzhľadom na význačnosť verejných debát o Izraeli, jeho existencii a politikách, je pravdepodobné, že sa téma niekedy objaví v triede. Z rôznych prejavov antisemitizmu je antisionizmus pravdepodobne najmenej zdiskreditovaný, keďže medzi antisemitským antisionizmom a kritikou Izraela je len tenká a sporná línia. Bolo však spozorované, že antisionizmus postihol židovské komunity a tiež deti v mnohých európskych krajinách. Resentiment proti Izraelu tak bol projektovaný na všetkých Židov. To, čo je definované ako odplata za izraelskú politiku často násilne postihuje židovských jedincov a komunitné inštitúcie po celom svete. Bez ohľadu na ich sebadefiníciu, Židov často niektorí ľudia vnímajú tak, že patria k Izraelu. Treba však veľmi jasne povedať, že politické napätie alebo konanie izraelskej vlády alebo armády by nikdy nemali byť považované za ospravedlnenie pre antisemitizmus alebo násilné útoky proti komukoľvek, bez ohľadu na to, či sú Židia alebo nie, či sú Izraelci alebo nie, alebo či súhlasia alebo nesúhlasia s politikou štátu Izrael. Žiadne z týchto kritérií neovplyvňuje právo každej ľudskej bytosti na fyzickú nedotknuteľnosť.

### **Odpovede pedagógov**

Vzhľadom na túto tému, učitelia by sa mali snažiť prezentovať základné historické fakty tak objektívne, ako je to len možné, uvedomujúc si pritom antisemitské stereotypy používané v tomto kontexte.

### **Uspokojte potrebu hovoriť o téme**

Vzhľadom na závažnosť témy by študenti mali dostať príležitosť naučiť sa viac o tomto konflikte, najmä o jeho dejinách. Transfer vyvážených a overených poznatkov môže opraviť postoje niektorých a dať mladým ľuďom do rúk viac nástrojov proti antisemitským vysvetleniam. Čím viac sa študenti oboznámia a porozumejú zložitosti a zvláštnym charakteristikám konfliktu, špecifickým historickým okolnostiam a citlivosťami na oboch stranách, tým budú imúnnejší k falošným porovnaniam alebo zjednodušeným záverom. Namiesto reprodukovania resentmentov, by sa študenti mali učiť o tých ľuďoch, ktorí sú zapojení do rôznych iniciatív zameraných na koexistenciu, a mali by tiež mať príležitosť naučiť sa viac o mierovom procese. Zároveň by učitelia mali jasne povedať, že nie je dôvod na porovnávanie konfliktu s holokaustom. Holokaust nebol konfliktom medzi Nemcami a Židmi, ale bol produktom antisemitizmu.

### **Akceptujte, že nájsť riešenia je ťažké**

Antisemitizmus ponúka jednoduché riešenia komplikovaných otázok. Môže byť užitočné uvedomiť si a akceptovať, že niektoré otázky ostávajú neriešiteľné a protirečivé. Politici, mieroví aktivisti a plejáda expertov sa v rôznych štádiách snažili nájsť riešenie konfliktu na Blízkom východe a len čiastočne alebo dočasne v tom uspeli. Nie je preto realistické predpokladať, že riešenie možno nájsť v rámci triedy. V tomto zmysle môžu pedagógovia podporovať mladých ľudí v tom, aby akceptovali protirečenia, neriešiteľné problémy a sociálnu realitu.

### **Dvíhajte povedomie o a reagujte na antisemitské prístupy ku konfliktu**

Učitelia by mali scitlivovať svojich študentov na význam antisemitizmu v diskusiách a mediálnom pokrytí konfliktu na Blízkom východe. Študenti môžu oceniť, ak dostanú príležitosť diskutovať o tejto téme nepredpojatým spôsobom. Za týmto účelom je vhodné diskutovať s nimi o otázke dvojitého štandardu.

- Akými spôsobmi sa aplikujú dvojité štandardy a ako to možno vysvetliť?
- Myslia si študenti, že je to morálne opodstatnené alebo užitočné z hľadiska porozumenia konfliktu?

Ak študenti majú základné poznatky o fungovaní konšpiračných teórií a rôznych antisemitských stereotypov, tieto poznatky môžu byť použité na identifikáciu antisemitského diskurzu o Izraeli. Tento efekt bude pravdepodobne silnejší, ak sami študenti identifikujú niečo ako antisemitské a preukážu schopnosť diferencovať medzi opodstatnenou a neopodstatnenou kritikou.

### Vyvažujte pokrivené obrazy

Hoci mediálne pokrytie konfliktu je extenzívne, neposkytuje vždy informáciu o jeho kontexte. Niektoré správy vytvárajú pokrivený obraz Izraela, prehliadajúc fakt, že Izrael je rozmanitou a demokratickou spoločnosťou. Vždy keď je to možné, učitelia by sa mali snažiť vyvážiť takéto obrazy. Študenti môžu vypracovať výskumné zadanie o rôznych politických stranách a názoroch v Izraeli. Po výskume by si mali uvedomiť, že izraelská spoločnosť nie je monolitnou entitou a možno nie je opodstatnené alebo užitočné hovoriť v generalizujúcej rovine „Izraelčanoch“. Ak žiaci diskutujú o politikách Izraela v rovine zbavenej kontextu, učitelia by sa ich mali naučiť citlivo vnímať obavy Izraelčanov, v neposlednom rade pri vyučovaní empatie k pocitom mnohých Izraelčanov v kontexte samovražedných útokov. Pre porozumenie konfliktu je tiež dôležité uznať fakt, že mnohé krajiny v regióne používajú smerom k Izraelu agresívny tón, založený na antisemitských stereotypoch, a že to tvaruje celkový politický diskurz, vrátane politických elít a vedenia. Izraelčania dokonca čelia volaniu politických lídrov regiónu po kompletnej deštrukcii ich štátu. Rovnako pokriveným obrazom je dichotómia medzi islamom a Západom a/alebo Izraelom. Študenti by mohli uvítať rozšírenie si perspektívy oboznámením sa s odlišnosťami medzi jednotlivými krajinami, vrátane ich vzťahov k Izraelu. Toto môže zahŕňať uvedomenie si, že moslimovia z krajín ako Bosna a Albánsko, ako aj turecký konzul na Rodose osobne ochraňovali niektorých Židov počas druhej svetovej vojny.<sup>9</sup>

Učitelia môžu študentov oboznámiť s tým, že antagonizmus medzi Izraelčanmi a Palestínčanmi je historickým konfliktom o územie. Kultúra a náboženstvo sa stali prostriedkom konfliktu, ale v žiadnom prípade nie sú jeho dôvodom.

## 4. 5. Antisemitizmus a Holokaust

Hoci sa niektorými spôsobmi odlišujú od popierania holokaustu, pokusy zľahčovať a trivializovať holokaust môžu byť rovnako urážlivé. Vzťahovanie holokaustu k iným udalostiam v dejinách je komplexným a komplikovaným počinom. *Môže* poskytnúť hlbší ponor do historických realít, ale *nie* v prípade, keď je toto porovnanie založené na pokrivení faktov. K takémuto prekrúcaniu faktov môže dôjsť vtedy, keď sa holokaust a obrazy s ním spojené používajú na účely iné než pripomínanie si alebo získavanie hlbších vedomostí. Notorickými príkladmi tejto tendencie sú hnutia za práva zvierat alebo proti interrupciám, ktoré používajú pojem holokaust na získanie pozornosti k téme ich záujmu. Vzťahovanie niečoho, čo je vnímané ako nespravodlivosť, ku vražde európskych Židov je nevhodné a môže prispieť k trivializácii holokaustu.

Vyjadrovanie sa o holokauste zľahčujúcim spôsobom, ako napríklad vtípkovanie, môže byť vedome antisemitské ak sa to deje s cieľom uraziť alebo ponížiť Židov. Holokaust sa stal témou v

<sup>9</sup> Pozri informáciu o výstave fotografa Normana Gershmana pod názvom "BESA: A Code of Honor – Muslim Albanians Who Rescued Jews During the Holocaust" (BESA: Kód cti – Moslimskí Albánci, ktorí počas holokaustu zachránili Židov) na webstránke Yad Vashem, <[http://www1.yadvashem.org/about\\_yad/what\\_new/gershman/temp\\_index\\_whats\\_new\\_Gershman.html](http://www1.yadvashem.org/about_yad/what_new/gershman/temp_index_whats_new_Gershman.html)>.

tradičných a súčasných formách antisemitizmu. Napríklad, niektorí integrujú holokaust do antisemitských konšpiračných teórií, tvrdiac, že ide o „židovskú záležitosť“ a spôsob, akým chcú Židia získať ešte viac peňazí a kontroly. Najkontroverznejším konceptom v tomto kontexte je myšlienka „holokaustového priemyslu“, ktorý riadia Židia. Okrem toho aj nové formy antisemitizmu sa sústreďujú a rozvíjajú okolo holokaustu. Obrazy a referencie spojené s Šoa sa používajú v polemikách proti Izraelu. Navyše, zložitý proces vyrovnávania sa so zapojením jedincov, inštitúcií alebo národov v holokauste dospel v istých krajinách k niečomu, čo sa definuje ako „druhotný antisemitizmus“, teda forma antisemitizmu, ktorá existuje nie napriek, ale kvôli holokaustu. Agentúra EÚ pre základné práva definuje druhotný antisemitizmus ako „akúkoľvek formu antisemitizmu, ktorá je sama osebe odrazom nastolenia tabu pri vyjadrovaní antisemitizmu. Koncept sa často používa primárne na opísanie antisemitizmu v Rakúsku a Nemecku, kde sa sekundárny antisemitizmus zvyčajne považuje za reakciu na debaty o národnej identite a národnom socializme. Vychádzajúc zo starších stereotypov o židovskej moci a vplyve v médiách, typickým tvrdením druhotného antisemitizmu je napríklad to, že Židia manipulujú Nemcov a Rakúšanov zneužívajúc ich pocit viny.“<sup>10</sup>

Učitelia sa môžu zaoberať takýmito tendenciami v školách primárne preto, ak si myslia, že je to podstatné vzhľadom na pripomínanie si holokaustu. Vzhľadom na pokročilý vek posledných žijúcich svedkov a preživších, niektorí veria, že je dôležité, aby sa mladšie generácie plne odovzdali udržovaniu spomienky na Šoa. Prirodzene, zmenšovanie a trivializácia holokaustu je v protiklade s touto snahou. Je tu tiež nebezpečenstvo spochybňovania procesu kritického vyrovnávania sa s individuálnymi, inštitucionálnymi a národnými dejinami, ktorý práve prebieha, procesu, ktorý z holokaustu urobil súčasť kolektívnych dejín Európy a ľudstva. Mnohí študenti môžu oceniť príležitosť pridať sa a podporiť tento proces spolu s mladými ľuďmi z iných krajín.

### **Odpovede pedagógov**

Najlepším spôsobom ako konfrontovať tendencie redukovat' alebo trivializovať holokaust je usilovať sa o najlepšie možné vzdelávanie o holokauste. Čítanie, učenie, rozmýšľanie a písanie o holokauste by malo byť pre študentov atraktívnym a hodnotným cvičením. V tomto kontexte je kľúčové vnímať holokaust ako európske dedičstvo, míľnik vo svetových dejinách, a udalosť, ktorá „fundamentálne spochybnila základy civilizácie“<sup>11</sup>. S druhotnými formami antisemitizmu možno efektívne bojovať odkazovaním na medzinárodné iniciatívy, ktoré sa uskutočňujú v tejto oblasti, vrátane tých na úrovni medzinárodných školských projektov. Pri učení sa o týchto veciach si študenti môžu uvedomiť, že ani antisemitizmus, ani holokaust nie sú výhradne židovskými záležitosťami.

### **Venujte sa nezámernému zľahčovaniu holokaustu**

Študenti môžu vysloviť tvrdenia, ktoré trivializujú holokaust, ale týmto len opakujú slová, ktoré pochytili alebo sa naučili niekde inde. V takýchto prípadoch sa odporúča povzbudiť študentov k tomu, aby premýšľali o svojich poznámkach a aby kriticky zhodnotili, čo bolo povedané. Ak pedagóg zistí, že študent dal nejakú udalosť na roveň s holokaustom pretože bol z tej konkrétnej udalosti rozhorčený, ale chýbali mu slová na vyjadrenie vlatných myšlienok, učiteľ môže pomôcť nájsť alternatívne spôsoby vyslovenia znepokojenia z danej záležitosti. Ak študent vzťahuje k

---

10 "Antisemitism: Summary overview of the situation in the European Union 2001 – 2005" (Antisemitizmus: Stručný prehľad situácie v Európskej únii 2001 – 2005", European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia / Európske centrum pre monitoring rasizmu a xenofóbie (dnes European Union Agency for Fundamental Rights / Agentúra EÚ pre základné práva), pracovný dokument, verzia aktualizovaná v decembri 2006, <[fra.europa.eu/fra/material/pub/AS/Antisemitism\\_Overview\\_December\\_2006\\_en.pdf](http://fra.europa.eu/fra/material/pub/AS/Antisemitism_Overview_December_2006_en.pdf)>.

11 "Deklarácia Štokholmského medzinárodného fóra o holokauste", Pracovná skupina pre spoluprácu vo vzdelávaní, pripomínaní a výskume holokaustu, <<http://www.holocausttaskforce.org/about/index.php?content=stockholm>>.

holokaustu iné udalosti nevhodným spôsobom, učiteľ by sa mal snažiť poskytnúť mu potrebné informácie k tomu, aby od falošného prirovnania upustil. Ak majú študenti pocit, že zľahčovanie holokaustu je jediným spôsobom na to, aby sa vedelo o utrpení iných ľudí, trieda by mala diskutovať o tom, či môže byť holokaust nejakým spôsobom využívaný na iné ciele. Navyše, učitelia sa môžu téme nadnesenej študentom venovať vážne a diskutovať o nej osobitne.

### **Aktívne pripravujte dni pripomínania si holokaustu**

Príprava pamätných dní holokaustu v školách môže posilniť empatiu k obetiam. Zaoberanie sa konkrétnymi obeťami a ich príbehom môže študentov scitlivieť voči zneužívaniu ich pamiatky. Živé osobné príklady často zvýšia povedomie študentov o dopade a význame holokaustu pre ľudstvo. Aktivity, ktoré sa zameriavajú na príbehy skutočných ľudí, ktorých mená alebo tváre boli identifikované (napríklad bývalí židovskí obyvatelia mesta alebo susedstva, bývalí učitelia alebo študenti školy) alebo ktoré môžu byť objavené výskumom, sa odporúčajú. Ďalšie námety možno nájsť v príručke „Preparing Holocaust Memorial Days“<sup>12</sup> (Príprava pamätných dní holokaustu), dostupnej v trinástich jazykoch.

### **Poskytnite študentom realistické a užitočné úlohy**

Pokusy zľahčiť alebo trivializovať holokaust sú často prejavom pocitu preťaženia témou. Pre učiteľov môže byť užitočné brať do úvahy fakt, že ide o emocionálne náročnú tému, ktorá sa nevyhnutne zaoberá otázkou identity, a ktorá by mohla spôsobiť konflikt pre študentov, ktorí sa chcú pozitívne identifikovať so svojou krajinou, i keď tá krajina bola zapojená do kolaborácie. Učitelia by sa mali snažiť poskytnúť študentom príležitosť diskutovať a preskúmavať otázky, o ktorých rozmýšľajú v súvislosti s holokaustom. Nakoniec, študenti by nemali mať pocit, že majú niesť bremeno, ale že môžu prispieť k národnému aj medzinárodnému procesu skúmania a pripomínania si tejto udalosti. Keď si raz študenti vytvoria vzťah k projektu alebo výskumnému zadaniu spojenému s holokaustom, je menej pravdepodobné, že budú používať stratégie vzdávania sa od témy. Učitelia by mali zdôrazňovať zodpovednosť a nie vinu.

## **4. 6. Popieranie Holokaustu**

Čiastočné alebo úplné popieranie holokaustu, ako napríklad na štátom sponzorovanej konferencii v Teheráne v decembri 2006, je príkladom najextrémnejšej formy historického revizionizmu. Na povrchu sa javí ako pseudoakademické sponchybnenie platných a známych záznamov o národnosocialistickej genocíde počas druhej svetovej vojny. Popierači holokaustu sa sami prezentujú ako jedinci a skupiny zaangažovaní v legitímnom, nestrannom hľadaní historického poznania a „pravdy“. Niektorí tvrdia, že holokaust je mýtus a následne považujú pocity krivdy a koncepty zodpovednosti za umelo vyrábané, túžbu truchliť a pripomínať si za nelegitímnu a úsilie priniesť obeťami spravodlivosť za mylné. Ďalší uznávajú perzekúciu a diskrimináciu Židov v Tretej ríši, a zároveň tvrdia, že antisemitská politika národnosocialistického režimu bola do veľkej miery legitímnou reakciou na zlé skutky a nelojalitu Židov a podobne tvrdiac, že počet zabitých Židov bol v skutočnosti oveľa menší ako sa predpokladá. Dávanie holokaustu na roveň s ostatným konaním počas druhej svetovej vojny popiera špecifické charakteristiky a jedinečnosť tejto udalosti.

Popieranie holokaustu tak zámerne pokrýva historické poznatky a odmieta uznať viktimizáciu Židov národnými socialistami a ich kolaborantmi v druhej svetovej vojne. V istých prípadoch dostáva tento argument ešte ďalšiu antisemitskú otočku, keďže niektorí popierači veria, že to, čo je v ich očiach „konštruktom holokaustu“, viedlo k západnej, najmä americkej podpore založenia

---

12 "Preparing Holocaust Memorial Days" (Príprava pamätných dní holokaustu), *op. cit.*, poznámka 3

a udržania štátu Izrael. Ďalšie konšpiračné teórie sú v tomto kontexte tiež ventilované, vrátane tvrdenia že holokaust spáchali sami Židia alebo že Hitler bol Žid.

Páchatelia holokaustu sa za sebou usilovali nenechať žiadne stopy. Čiastočne uspeli. Popieranie holokaustu svojím spôsobom završuje tento plán a bolo preto v mnohých krajinách postavené mimo zákon. Mnohí si myslia, že je morálnou a občianskou povinnosťou vyjadrovať sa k popieraniu holokaustu kedykoľvek sa objaví, s cieľom ochrániť a obhájiť pamiatku obetí, ako aj historické poznatky. Ak študent spochybňuje holokaust a/alebo vyjadrí podporu myšlienkam popieračov holokaustu, môže to byť symptómom jeho angažovania sa v extrémistických aktivitách alebo prinajmenšom vystavenia extrémistickým myšlienkam. Koniec koncov popieranie holokaustu je naďalej poznávacím znamením mnohých skupín extrémistickej pravice, ale je tiež rozšírené medzi niektorými náboženskými fundamentalistami. Nedávny vývoj v medzinárodnej politike ukazuje, že popieranie holokaustu je politizované a využívané v antisemitských vyhláseniach a hrozbách proti Izraelu. Hoci študent môže vyjadrovať takéto názory ako provokáciu, je rovnako možné, že takéto tvrdenia sú odrazom jeho oboznámení s ďalšími antisemitskými postojmi. Reagovať na popieranie holokaustu je teda mimoriadne dôležité.

### **Odpovede pedagógov**

Rovnako ako konšpiračné teórie, popieranie holokaustu je vo svojom jadre založené na klamstvách. Hoci je potrebné dať tento názor do protikladu s historickými poznatkami a faktami, akákoľvek diskusia o tom, či sa holokaust stal alebo nestal nie je len nemiestna ale tiež kontraproduktívna, keďže proti každému prezentovanému faktú môže stáť nová lož. Keďže niektorí už majú zakorenený antisemitský svetonázor a rozhodli sa popierať holokaust, poskytovať im informácie o holokauste pravdepodobne problém nevyrieši. Učítelia by sa najprv mali uistiť, že takéto názory, ak sú prezentované, nedominujú diskurzu v celej skupine a že študenti rozumejú, prečo je popieranie holokaustu nesprávne a treba naň rázne reagovať. Jedným zo spôsobov ako to urobiť, môže byť oboznámenie študentov s aktuálnymi politickými snahami zameranými na zákaz popieranie holokaustu a s argumentmi používanými v tomto kontexte. Jeden z nedávnych príkladov by mohlo byť Rámcové rozhodnutie EÚ o boji s rasizmom a diskrimináciou, v ktorom sa uvádza: „Verejné schvaľovanie, popieranie alebo hrubá trivializácia genocídy, zločinov proti ľudskosti a vojnových zločinov budú trestne stíhané, ak je zločin namierený proti skupine ľudí na základe ich rasy, farby, náboženstva a pôvodu vrátane národného alebo etnického.“<sup>13</sup>

### **Skúmajte a pochopíte motivácie študentov**

Namiesto púšťania sa do diskusie so študentmi, ktorí zastávajú takéto názory, treba k nim pristupovať individuálne a zistiť, aké dôvody ich vedú k popieraniu holokaustu. Tento prístup sa môže zamerať na osobné otázky, ako napríklad „Prečo si to povedal/a? Odkiaľ máš túto informáciu? Prečo je to pre Teba dôležité? Čo myslíš, že dosiahneš, keď to povieš?“ V priebehu takýchto výmen sa môže dať odhaliť, čo študentov vedie k popieraniu holokaustu. Učítelia môžu tiež motivovať študentov k tomu, aby zvažili to, čo povedali tak, že im jasne vysvetlia, že mnoho ľudí zmenilo svoje názory a nemali s tým následne problémy. Ak učiteľ dospeje k záveru, že sa študent snažil prostredníctvom tejto provokácie získať pozornosť, treba preskúmať spôsoby a poskytnúť príležitosti na to, aby mal študent šancu získať pozornosť a sebavedomie konštruktívnym spôsobom.

---

<sup>13</sup> „EU: Common Criminal Provisions Against Racism and Xenophobia“ (EU: Spoločné trestné ustanovenia proti rasizmu a xenofóbii, Nemecké predsedníctvo Európskej Únie, tlačová správa, 20. Apríl 2007, [http://www.eu2007.de/en/News/Press\\_Releases/April/0420BMJRassismus.html](http://www.eu2007.de/en/News/Press_Releases/April/0420BMJRassismus.html)).



## **Nediskutujte o tvrdeniach, ktoré popierajú, ale nevyhýbajte sa diskusi**

Diskusia o tvrdeniach, ktoré popierajú môže tejto rétorike prepožičať legitimitu a väčšinou neprináša žiadne výsledky. Študenti by namiesto toho mali dostať príležitosť diskutovať, rozvíjať svoje názory, preskúmať komplexné otázky atď. Inými slovami, môže byť pozitívnou skúsenosťou vidieť, že holokaust je téma, o ktorej sa dá hovoriť a diskutovať zaujímavým a originálnym spôsobom – na základe uznania, že sa stal. Dobrým nápadom je navštíviť miestny archív alebo sa opýtať historika, aké otázky týkajúce sa holokaustu sú práve predmetom akademického skúmania a aké zdroje používajú historici a archivári. Alternatívne možno pozvať prežívšieho holokaustu, pedagóga - rovesníka, alebo komunitného lídra, ktorý zastávajú názor, ktorý môže pozitívne vyvážiť objavenie sa popierania holokaustu v triede.

### **4. 7. Antisemitské symboly**

Mnohí študenti považujú za dôležité a „cool“ identifikovať sa so skupinou. Keď sa o to snažia, môžu v niektorých prípadoch nevedome použiť symboly, ktoré majú antisemitskú konotáciu. Kým niektorí ľudia si neuvedomujú antisemitský význam týchto symbolov a asociujú s nimi iné významy, iní ich môžu používať vedome, teda ako kód na identifikáciu jedincov, skupín alebo inštitúcií, ktoré sa hlásia k antisemitským a extrémistickým ideológiám, ako napríklad mládežnícke kultúry spojené s neonacizmom. Symboly pravicového extrémizmu sú už z definície antisemitské, pretože antisemitizmus stojí v centre tejto ideológie. Preto je mnoho z týchto symbolov vo viacerých krajinách nelegálnych. Navyše, antisemitské a antiizraelské symboly tiež používajú ľavicové a náboženské fundamentalistické hnutia, ktoré majú tendenciu kombinovať ich s protiamerickými symbolmi.

Antisemitské symboly možno nájsť na obrázkoch, karikatúrach, v číslach, hudbe, frázach alebo náboženských a mýtických symboloch, ktoré majú viac ako jeden význam. Nie všetky sú ľahko identifikovateľné ako svastika a vlajka národných socialistov. Aj farby možno použiť na vyjadrenie antisemitského odkazu. Napríklad v Nemecku sa čierna, červená a biela – farby vlajky Nemeckej ríše (1871 – 1918) – používajú na označenie pravicovo extrémistického pozadia.

Používanie antisemitských symbolov je politickou technikou, ktorá sa používa na vytvorenie skupinovej identity a označenie inkluzie a vylúčenia. *Vedomé* ukazovanie takýchto symbolov na verejnosti, ako napríklad v školách, sa zvyčajne vyskytuje s cieľom ovplyvniť miestnu atmosféru doslovne vyslaním znamenia. Okrem toho, že ide o vnútorný nástroj, ktorý používajú pravicovo extrémistické skupiny, takéto symboly a kódy môžu tiež napomáhať snahe pravicovo extrémistických skupín vytvárať nadnárodnú sieť.

Navyše, učitelia by si mali všimnúť, že antisemitské slogany a zobrazenia sa šíria tiež prostredníctvom populárnej hudby. Hoci ide o oblasť, nad ktorou učitelia nemajú kontrolu, je dôležité uvedomovať si jej dosah.

### **Odpovede pedagógov**

Riešenie tohto problému vyžaduje porozumenie dôvodov, ktoré sa skrývajú za používaním istých symbolov. V závislosti od kontextu možno zvážiť rôzne prístupy. Pri pedagogickom prístupe je dôležité byť znalý dynamiky skupiny a potreby zaobchádzať s každým členom skupiny rozdielne, najmä kvôli rôznym hierarchickým pozíciám v rámci skupiny a rozdielnym okolnostiam každého jednotlivého prípadu. Tento obozretný prístup si vyžaduje sústredené úsilie a nemôže ho realizovať len jeden učiteľ. Úzka spolupráca s ostatnými učiteľmi a školskou správou, zložkami na vynucovanie práva a občianskou spoločnosťou je potrebná pri snahe riešiť otázku zodpovedne a efektívne.

Rodičia by mali byť súčasťou tohto procesu. Kým mnohí rodičia si uvedomujú existenciu extrémistických a násilných videohier, často im chýbajú vedomosti o menej nápadných prejavoch antisemitizmu a extrémistických politických názorov. Napríklad, mnohí nevedia že biele šnúrkové topánky, isté módné značky alebo hudobné skupiny šíria symboly spojené s neonacizmom. Odovzdávajú často politický odkaz, móda a hudba sú teda viac než len vyjadrením vkusu.

Kým sa učitelia a rodičia pustia do tohto procesu, mali by byť lepšie informovaní o význame jednotlivých symbolov.

Popredné prípady zahŕňajú:

- 88: toto číslo používajú niektoré skupiny na vyjadrenie slov „Heil Hitler“, keďže písmeno H je ôsmym písmenom v abecede;
- 18: toto číslo používajú isté skupiny na vyjadrenie mena Adolf Hitler, keďže písmeno A je prvé a písmeno H je ôsme v abecede;
- 14 slov: „Musíme sa postarať o existenciu pre náš ľud a tiež budúcnosť pre biele deti“ (v angličtine – *We must secure the existence of our people and a future for white children*) je 14-slovné krédo Davida Lanea, neonacistu a člena teroristickej skupiny Poriadok (the Order). Používa sa ako pozdrav a objavuje sa na obaloch CD aj na oblečení;
- 666: toto číslo, ktoré tiež používajú satanisti sa v extrémistických kruhoch objavuje ako symbol pre židovského antikrista. Z tohto pohľadu sú Židia zobrazovaní ako satanisti a zlí;
- ZOG: znamená „Vláda obsadená sionistami“ (*Zionist occupied government*) a používa sa na krajiny Európy a Severnej Ameriky, ktoré sú z tohto pohľadu tajne riadené Izraelom. Tento symbol sa často používa vo frázach ako „Zastavte ZOG!“ (*Stop ZOG!*), a býva súčasťou kresieb alebo grafiti.

Keďže sa antisemitské symboly v kultúre mladých menia veľmi rýchlo, učitelia by mali konzultovať nasledovné webstránky, ktoré na túto tému ponúkajú aktualizované informácie:

- Liga proti hanobeniu (*Anti-Defamation League, ADL*) – „Nenávisť na displeji. Vizuálna databáza extrémistických symbolov, log a tetovačiek“ („*Hate on Display. A Visual Database of Extremist Symbols, Logos and Tattoos*“), [http://www.adl.org/hate\\_symbols/default.asp](http://www.adl.org/hate_symbols/default.asp);
- Agentúra pre sociálne perspektívy: Hra na skrývačku. Životný štýl, symboly a kódy neonacistických a extrémne pravicových skupín (v nemčine). *Agentür für soziale Perspektiven: Das Versteckspiel. Lifestyle, Symbols und Codes von neonazistischen und extrem rechten Gruppen.* <http://www.dasversteckspiel.de/index.html>;
- Koordinačné fórum pre boj s antisemitizmom, vizuálna databáza extrémistických symbolov (*The Coordination forum for Countering Antisemitism, a visual database of extremist symbols*), <http://www.antisemitism.org.il/eng/Introduction>;
- Demos (v dánčine), <http://www.demos.dk/Symboler.htm>;
- Lonsdale News (v holandčine), <http://www.lonsdalenews.nl/symboliek.html>;
- Searchlight Magazine, Znaky nenávisťi, (*Signs of Hate*), <http://www.opwedge.org.uk/SOHad.php>;
- Centrum Simona Wiesenthala (*Simon Wiesenthal Center*), Digitálny terorizmus a nenávisť 2007 (*Digital Terrorism and Hate 2007*), <http://www.wiesenthal.com/site/apps/content.asp?c=fwLYKnN8LzH&b=253162&ct=3876867>;
- Stránka [www.rechtsextremismus.ch](http://www.rechtsextremismus.ch) ponúka rady vo Švajčiarsku.



## **Vysvetlite význam**

Niektorí študenti si možno plne neuvedomujú alebo vôbec neuvedomujú, že isté symboly sú kódmi pre špecifickú ideológiu, s ktorou nechcú byť spájaní. Učitelia by preto mali so svojou triedou diskutovať o tom, prečo majú niektoré symboly antisemitský význam a prečo môžu byť vnímané ako podpora pre antisemitskú a rasistickú ideológiu. Učitelia sú v najlepšej pozícii rozlišovať medzi kontextmi, v ktorých tieto symboly môžu fungovať ako politický kód od kontextu, v ktorom takéto posolstvo nie je sprostredkované či už vedome alebo nevedome. Napríklad študenti by nemali získať pocit, že ak oslávia svoje osemnáste narodeniny tak, že majú na tričku 18, že ide o výraz antisemitizmu. Zároveň, učitelia by mali byť oboznámení s tým, že niektoré extrémistické hnutia majú sklon ťažiť z faktu, že symbol ako číslo 18 môže mať aj neškodný význam a môže len hovoriť o niekoho veku. Skúsenosť učiteľa a jeho oboznámenosť so študentom môžu byť v tomto ohľade dobrým sprievodcom.

## **Angažujte ďalšiu podporu**

Ak si učiteľ všimne akékoľvek nelegálne aktivity, riaditelia a predstavitelia orgánov na vynucovanie práva by mali byť súčasťou riešenia problému.

## **Snažte sa ponúknuť alternatívy**

Mladí ľudia, ktorí sú v procese nachádzania a skúmania svojej individuálnej identity často hľadajú symboly, skupiny a myšlienky, s ktorými by sa mohli identifikovať. V snahe predchádzať tomu, aby sa stali stúpenkami extrémistických názorov sa odporúča, aby sa venovalo toľko priestoru, koľko je len možné na také vyjadrenia identity, ktoré nespôsobujú škodu a aby boli oboznámení s čo možno najväčším počtom alternatív iných ako je pripájanie sa k extrémistickým mládežníckym skupinám. Ak je škola inkluzívna a citlivá k potrebám jednotlivca, pričom zároveň ponúka študentom príležitosti slobodne sa vyjadriť v atmosfére úcty a porozumenia, bol už podniknutý dôležitý krok. S cieľom podporiť alternatívy a posilniť toleranciu boli spustené rôzne kampane. Boli pripravené inšpirujúce plagáty, napríklad pre Európsky týždeň boja proti rasizmu alebo v kontexte Medzinárodného dňa boja proti fašizmu a antisemitizmu 9. novembra (pozri <http://www.unitedagainstracism.org>). Ďalším referenčným bodom je kampaň Rady Európy „Každý iný, všetci rovní“ (pozri <http://alldifferent-allegal.info/>).

## Príloha 1. Pracovná definícia antisemitizmu

S cieľom poskytnúť praktické poradenstvo pri identifikácii antisemitských incidentov tým, čo sú konfrontovaní s prejavmi antisemitizmu alebo s antisemitským konaním, ODIHR a Európska agentúra pre základné práva spolu s židovskými mimovládňymi organizáciami a akademikmi, pripravili pracovnú definíciu antisemitizmu, ktorá zahŕňa tradičné aj súčasné prejavy antisemitizmu.

### Pracovná definícia

Antisemitizmus je isté vnímanie Židov, ktoré sa môže prejaviť ako nenávisť k Židom.

Rétorické a fyzické prejavy antisemitizmu sú namierené proti židovským alebo nežidovským jedincom a/alebo ich majetku, proti inštitúciám židovskej komunity a náboženským ustanovizniám.

Navyše, terčom takýchto prejavov môže byť tiež štát Izrael, chápaný ako židovské kolektívum.

Antisemitizmus často obviňuje Židov z konšpirácie poškodzujúcej ľudstvo a často sa používa na obvinenie Židov z „toho, prečo veci nefungujú“. Je vyjadrený v hovorenom a písanom prejave, vizuálnych formách a konaní a používa zlomyseľné stereotypy a negatívne charakterové črty.

Súčasný príklady antisemitizmu vo verejnom živote, médiách, školách, na pracoviskách a v náboženskej sfére môžu – berúc do úvahy celkový kontext - zahŕňať, ale nie sú obmedzené na:

- Volanie po zabíjaní alebo ubližovaní Židom, jeho napomáhanie alebo ospravedlňovanie v mene radikálnej ideológie alebo extrémistického náhl'adu náboženstva;
- Robenie klamlivých, dehumanizujúcich, démonizujúcich alebo stereotypných tvrdení o Židoch ako takých alebo o moci Židov ako kolektíve – ako najmä (ale nie výlučne) mýtus o svetovom židovskom sprisahaní alebo o Židoch kontrolujúcich médiá, ekonomiku, vládu alebo ďalšie spoločenské inštitúcie;
- Obviňovanie Židov ako ľudu zo zodpovednosti za skutočné alebo vymyslené krivdy spáchané jednou židovskou osobou alebo skupinou, alebo aj za činy spáchané nežidmi;
- Popieranie faktu, rozsahu, mechanizmov (napr. plynových komôr) alebo zámernosti genocídy Židov v rukách národnosocialistického Nemecka a jeho stúpencov a komplicov počas druhej svetovej vojny (holokaust);
- Obviňovanie Židov ako ľudu, alebo Izraela ako štátu, z vymýšľania alebo zveličovania holokaustu;
- Obviňovanie židovských občanov z toho, že sú lojálnejší k Izraelu alebo k údajným prioritám Židov na celom svete viac než k záujmom ich vlastných krajín.

Príklady spôsobov, akými sa prejavuje antisemitizmus týkajúci sa štátu Izrael, berúc do úvahy celkový kontext, by mohli zahŕňať:

- Odopieranie židovskému ľudu právo na sebaurčenie, napríklad tvrdením, že existencia štátu Izrael je prejavom rasistického úsilia;
- Uplatňovanie dvojitých štandardov: od Izraela sa vyžaduje také, aké sa neočakáva alebo nevyžaduje od žiadneho iného demokratického štátu;
- Používanie symbolov alebo obrazov spájaných s klasickým antisemitizmom (napr. tvrdenia, že Židia zabilí Ježiša alebo že robia rituálne popravy – *blood libel*) na charakterizovanie Izraela alebo Izraelčanov;
- Prirovnávanie súčasnej izraelskej politiky k politike nacistov;
- Prisudzovanie kolektívnej zodpovednosti Židom za konanie štátu Izrael.

Avšak kritiku Izraela podobnú tej, aká býva vznesená proti akejkol'vek inej krajine, nemožno považovať za antisemitskú.

Antisemitské činy sú zločinom vtedy, keď ich tak definuje zákon (napr. popieranie holokaustu alebo distribúcia antisemitských materiálov v niektorých krajinách). Trestné činy sú antisemitské vtedy, keď terče útoku, či už ľudia alebo majetok – ako napríklad budovy, školy, miesta na bohoslužby a cintoríny – sú zvolené preto že sú reálne, alebo sú vnímané ako, židovské alebo spojené so Židmi. Antisemitská diskriminácia je odopieranie Židom príležitostí alebo služieb dostupných iným a v mnohých krajinách je nelegálna.

## Príloha 2: Odporúčané webstránky

Pre viac informácií možno konzultovať nasledovné webstránky:

### a) Medzinárodné organizácie

#### Úrad pre demokratické inštitúcie a ľudské práva pri OBSE

[www.osce.org/odihr](http://www.osce.org/odihr)

So sídlom v poľskej Varšave je ODIHR aktívny v celej oblasti OBSE v oblastiach pozorovania volieb, demokratického rozvoja, ľudských práv, tolerance a nediskriminácie a právneho štátu.

- **Program tolerance a nediskriminácie ODIHR** (<http://www.osce.org/odihr/20051.html>) poskytuje podporu pre 56 účastníckych štátov OBSE v nasledujúcich otázkach: zločiny z nenávisťi, antisemitizmus, rasizmus a xenofóbia, netolerancia k moslimom a sloboda vierovyznania alebo svetonázoru.
  - **Vzdelávacie materiály o antisemitizme** vyvinuté v úzkej spolupráci s Domom Anny Frankovej v Amsterdame si možno stiahnuť z webstránky ODIHR [http://www.osce.org/odihr/item\\_11\\_23875.html](http://www.osce.org/odihr/item_11_23875.html);
  - **Dokument „Príprava pamätných dní holokaustu: návrhy pre pedagógov“**, pripravený v spolupráci s Yad Vashem je dostupný v trinástich jazykoch na <http://www.osce.org/odihr/20104.html> alebo na <http://www1.yadvashem.org/education/department/english/specproj.html>;
  - **Informačný systém tolerance a nediskriminácie ODIHR** (<http://tnd.odihr.pl>) obsahuje a poskytuje informácie súvisiace s toleranciou a nediskrimináciou od účastníckych štátov a partnerských organizácií. Vzdelávacia sekcia obsahuje linky, materiály a nástroje pre zaangažovaných vo formálnom alebo neformálnom sektore vzdelávania v regióne OBSE.

#### Európska komisia proti rasizmu a netolerancii (ECRI)

<http://www.coe.int/ecri>

Európska komisia proti rasizmu a netolerancii bola zriadená po rozhodnutí Rady Európy. K jej úlohám patrí boj s rasizmom, xenofóbiou, antisemitizmom a netoleranciou na úrovni širšej Európy a z perspektívy ochrany ľudských práv.

#### Agentúra Európskej únie pre základné práva

<http://www.fra.europa.eu/fra/index.php>

Agentúra Európskej únie pre základné práva pôsobí v oblasti zbierania informácií, dát a analýzy, zvyšuje povedomie verejnosti o základných právach, podporuje dialóg s občianskou spoločnosťou a poskytuje inštitúciám EÚ a členským štátom poradenstvo k ich politikám, vrátane oblasti boja proti rasizmu, xenofóbii a súvisiacej intolerancii.

#### Holokaust a Program presahu OSN

<http://www.un.org/holocaustremembrance>

Táto webstránka poskytuje kontextuálne informácie o rezolúcii prijatej konsenzom vo Valnom zhromaždení OSN, bezvýhradne odsudzujúcej všetky prejavy náboženskej netolerance, podnecovania, obťažovania, alebo násilia proti osobám alebo komunitám, založené na etnickom pôvode alebo náboženskom presvedčení, kedykoľvek sa vyskytnú. Na stiahnutie sú dostupné rôzne zdroje a diskusné práce.

## **Medzinárodná pracovná skupina pre spoluprácu v oblasti vzdelávania, pripomínania a výskumu holokaustu**

<http://www.holocausttaskforce.org>

Webstránkaskupiny obsahuje medzinárodný adresár organizácií pôsobiacich v oblasti vzdelávania o holokauste, jeho pripomínaní a výskume; medzinárodný kalendár udalostí; adresár archívov; zoznamy pamiatkových a vzdelávacích aktivít; doplňujúce informácie o jednotke. Príručku o vzdelávaní o holokauste, ktorú pripravila pracovná skupina jednotky pre vzdelávanie si možno stiahnuť na <http://www.holocausttaskforce.org/teachers/index.php?content=guidelines/menu.php>.

### **b) Múzeá, vzdelávacie centrá a výskumné inštitúcie**

#### **Dom Anny Frankovej**

<http://www.annefrank.org>

Dom Anny Frankovej je múzeom a vzdelávacou organizáciou. Pripravuje učebné materiály, organizuje výstavy, realizuje výskum a vzdelávacie projekty. Kľúčové témy zahŕňajú: Anna Franková, holokaust, antisemitizmus, diskriminácia, ľudské práva.

#### **Casa Sefarad Israel**

<http://www.casasefarad-israel.es>

Sefardský dom Izrael je španielskou inštitúciou, ktorej cieľom je študovať a uchovávať históriu Židov v Španielsku, zvyšovať úroveň poznania židovskej kultúry a iniciovať projekty spolupráce medzi Španielskom a Izraelom. Casa Sefarad je aktívny tiež v oblasti vzdelávania.

#### **Centrum pre výskum antisemitizmu, Berlín**

<http://www.tu-berlin.de/~zfa>

Ako inštitút Technickej univerzity v Berlíne je centrum jedinou inštitúciou svojho druhu v Európe. Výskum sa sústreďuje na antisemitizmus, a tiež na predsudky proti menšinám. Ďalším záberom je nemecko-židovská história a holokaust. Ďalšie informácie o učebných materiáloch sú dostupné online.

#### **Koordinačné fórum pre boj s antisemitizmom**

<http://www.antisemitism.org.il>

Koordinačné fórum pre boj s antisemitizmom je štátnym fórom, ktoré monitoruje antisemitské aktivity na celom svete. Koordinuje boj proti antisemitizmu s rôznymi vládnymi agentúrami a židovskými organizáciami na celom svete.

#### **Tvárou v tvár dejinám a nám samým**

<http://www.facinghistory.org>

Organizácia angažuje učiteľov a študentov rôznych pôvodov do skúmania rasizmu, predsudkov a antisemitizmu s cieľom podporovať rozvoj ľudskejšieho a informovanejšieho občianstva.

#### **H-Antisemitism**

<http://www.h-net.org/~antis>

Táto sieť podporuje akademickú diskusiu o dejinách antisemitizmu a sprístupňuje rozmanité bibliografické, výskumné a učebné pomôcky.

#### **Učenie sa z dejín**

<http://www.lernen-aus-der-geschichte.de>

Nemecká webstránka, ktorá poskytuje informácie o vzdelávacích projektoch a iniciatívach



zameraných na národný socializmus, holokaust, ľudské práva a relevantnosť týchto tém pre dnešok. Súčasťou stránky je európske fórum.

### **Fórum živých dejín**

<http://www.levandehistoria.se>

Švédska vládna organizácia, Fórum živých dejín, považuje dejiny za východiskový bod pre štúdium procesov dneška, ktoré by mohli viesť k netolerancii a nespravodlivosti. Na povzbudenie mladých ľudí aby použili vlastnú kreativitu na definovanie netolerancie, ktorá existuje v životoch ich samých, sa využívajú inovatívne metódy. Ďalšie informácie o ich aktivitách sú dostupné tiež po anglicky.

### **Inštitút pre výskum médií na Blízkom východe**

<http://www.memri.org>

Inštitút pre výskum médií na Blízkom východe (MEMRI) skúma Blízky východ cez jeho médiá. MEMRI prekračuje jazykovú bariéru, ktorá existuje medzi Západom a Blízkym východom, poskytujúc aktuálne preklady arabských, perzských a tureckých médií ako aj pôvodnú analýzu politických, ideologických, intelektuálnych, spoločenských, kultúrnych a náboženských trendov na Blízkom východe.

### **Múzeum Tolerancie**

<http://www.museumoftolerance.com>

Múzeum Tolerancie je praktickým experimentálnym múzeom, ktoré sa zameriava na rasizmus a predsudky v Spojených štátoch a v dejinách holokaustu.

### **Projekty proti antisemitizmu**

<http://www.projekte-gegen-antisemitismus.de>

Projekty proti antisemitizmu je nemecká iniciatíva, ktorú podporuje Nadácia Amadea Antonia. Iniciatíva poskytuje vzdelávacie materiály, myšlienky, podkladové informácie a nové správy o antisemitizme.

### **Inštitút Stephena Rotha pre štúdium súčasného antisemitizmu a rasizmu**

<http://www.tau.ac.il/Anti-Semitism>

Inštitút Stephena Rotha pre štúdium súčasného antisemitizmu a rasizmu na Telavivskej univerzite sa nachádza vo Wienerovej knižnici, ktorá obsahuje jednu z najväčších zbierok antisemitskej, nacistickej a extrémistickej literatúry na svete.

### **Americké múzeum pamiatky na holokaust**

<http://www.ushmm.org>

Ako živý pamätník holokaustu, Americké múzeum pamiatky na holokaust stimuluje lídrov a občanov k tomu, aby konfrontovali nenávisť, predchádzali genocíde, podporovali ľudskú dôstojnosť a posilňovali demokraciu.

### **Medzinárodné centrum Vidala Sassoona pre štúdium antisemitizmu**

<http://sicsa.huji.ac.il>

Centrum sa zaoberá výskumom antisemitizmu v priebehu dejín, sústreďujúc sa na vzťahy medzi Židmi a nežidmi, najmä v situáciách napätia a krízy.

### **Bibliografia arabského a moslimského antisemitizmu (projekt Centra Vidala Sassoona)**

<http://sicsa.huji.ac.il/islam.html>

### **Yad Vashem**

<http://www.yadvashem.org>

Yad Vashem, Úrad pre pamiatku martýrov a hrdinov holokaustu, bol založený v roku 1953 zákonom izraelského parlamentu. Od svojho vzniku Yad Vashem dokumentuje dejiny Židov počas obdobia holokaustu, uchováva pamiatku a príbeh každej zo šiestich miliónov obetí a odovzdáva odkaz holokaustu budúcim generáciám prostredníctvom svojich archívov, knižnice, školy, muzeí, výskumného inštitútu a udeľovania vyznamenania Spravodlivý medzi národmi tým, ktorí riskovali svoje životy aby pomohli počas holokaustu Židom.

## c) **Mimovládne organizácie**

### **Liga proti hanobeniu**

<http://www.adl.org>

Založená v roku 1913, Liga proti hanobeniu je jednou z popredných agentúr pre občianske práva, ktorej oblasťou pôsobnosti je boj s antisemitizmom a všetkými formami bigotnosti a obhajoba demokratických ideálov.

### **Americká židovská komisia**

<http://www.ajc.org>

Americká židovská komisia je medzinárodný think-tank a organizácia na obhajobu, ktorá podporuje pluralistické a demokratické spoločnosti, kde sú chránené všetky menšiny. Ku kľúčovým oblastiam jej záberu patria: boj s antisemitizmom a všetkými formami bigotnosti, podpora pluralizmu a zdieľaných občianskych hodnôt, ochrana ľudských práv, presadzovanie práva Izraela na bezpečnú a mierovú existenciu s jeho susedmi a ochrana a posilňovanie židovského života.

### **Kreuzbergerova iniciatíva proti antisemitizmu**

<http://www.kiga-berlin.org>

Kreuzbergerova iniciatíva proti antisemitizmu je mimovládna organizácia, ktorá sa zameriava na boj s antisemitizmom, najmä medzi prísťahovaleckou mládežou. Rôzne vzdelávacie programy sú dostupné online.

### **Medzinárodná liga proti rasizmu a antisemitizmu**

<http://www.licra.org>

Medzinárodná liga proti rasizmu a antisemitizmu sa zaoberá bojom proti rasizmu a antisemitizmu monitorovaním, *inter alia*, rasistických webstránok. Ponúka rôzne zdroje a informácie.

### **Centrum Simona Wiesenthala**

<http://www.wiesenthal.com>

Centrum Simona Wiesenthala je medzinárodná židovská ľudskoprávna organizácia oddaná uchovávaniu spomienky na holokaust posilňovaním tolerancie a porozumenia prostredníctvom angažovania komunity, vzdelávacieho presahu a spoločenského konania. Centrum konfrontuje mnoho súčasných otázok, vrátane antisemitizmu, nenávisť, terorizmu a ľudských práv.

### **SOVA Centrum**

<http://www.sova-center.ru>

Ruská mimovládna organizácia SOVA Centrum monitoruje a podáva správy o extrémizme, netolerancii a antisemitizme v Ruskej federácii. Časť webstránky je dostupná aj v angličtine.

Preklad tohto dokumentu zabezpečilo bezplatne Dokumentačné stredisko holokaustu, Bratislava



HOLOCAUST DOCUMENTATION CENTER